

Zehrân el-Kâsımî'nin Teğrîbetu'l-Kâfir İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi

Technical and Thematic Review of Zahran al-Qasimi's Novel The Water Diviner

Ahmet Yıldız

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı

Assoc. Prof., Necmettin Erbakan University, Ahmet Keleşođlu Faculty of Education, Department of Arabic Language Teaching

Konya / Türkiye

ayildiztr@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-7074-0405>

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

DOI: 10.33420/marife.1359444

Cite as / Atıf: Yıldız, Ahmet. "Zehrân el-Kâsımî'nin Teğrîbetu'l-Kâfir İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi". *Marife* 23/2 (2023) 401-428. <https://doi.org/10.33420/marife.1359444>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License." / "Bu makale Creative Commons Atıf-Ticari-Türetilmez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır."

Zehrân el-Kâsımî'nin Teğrîbetu'l-Kâfir İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi

Özet

Tüm toplumlarda tahkiye türü eserler mevcuttur. Batı edebiyatında olduğu gibi Arap edebiyatında da tahkiye türü eserlerden olan roman sanatı son çağlarda yaygınlık kazanmıştır. Özellikle günümüzde bu tür eserler insanın iç dünyasında yer alan duygu ve düşünceleri ifade etmenin bir aracı olarak çokça kullanılmaktadır. Zehrân el-Kâsımî de Umman Sultanlığı'nda yaşayan halkın yaşantılarını roman sanatı ile ifade eden yazarlardan biridir. Çok sayıda şiir divanı, hikâye kitabı ve romanı bulunan yazarın Teğrîbetu'l-Kâfir (التَّغْرِيبَةُ/أز سürücünün Gurbeti) isimli romanı el-Câizetu'l-Âlemiyetu li'r-Rivâyeti'l-Arabiyye isimli kuruluş tarafından 2023 yılı birincisi seçilmiştir. Romanda su kıtlığı ve suyun insan hayatındaki önemine atıflar yapılarak yakın gelecekte ortaya çıkabilecek sorunlara temas edilmektedir. On bir bölüm ve bir son bulunan eser, 228 sayfadan oluşmaktadır. Romanın teknik incelemesi yapıldığında Teğrîbetu'l-Kâfir isimli romanın adının ana temanın kuraklık olması nedeniyle içeriği olarak yansıtma konusunda vasat kaldığı görülmektedir. Romanın ana kahraman yer altındaki su sesini duyabildiği için el-Kâfir (القافر/أز سürücü) lakabı verilen Salim b. Abdullah'tır. Romanda her şeyi bilen tanrısal anlatım konumu tercih edilmiştir. Böylece kahramanların iç dünyaları ve onların bakış açıları yerine olaylar daha nesnel bir şekilde anlatılmıştır. Bu da olay örgüsünün daha ön plana çıkmasına neden olmuştur. Romanın nesnel zamanı olarak bir tarih yerine Meryem'in boğulma anı seçilmiştir. Olaylar tarih verilmeden anlatılmış bunun yerine Salim'ni yaşı zikredilmiştir. Romanın olay örgüsü, Umman Sultanlığı'nın başkenti Maskat yakınlarındaki bir köy olan Misfah'da geçmektedir. Köyün tabiatı romanda kısmen belirtilmişken, köyün çevresi, evlerin yapısı, şekli veya hangi maddelerden inşa edildiği gibi konulara hiç değinilmemiştir. Romanın konusu göz önüne alındığı zaman, mekân unsurunun olayların anlatımında yetecek kadar kullanıldığı değerlendirilmektedir. Romanda hâkim dil Fasih Arapçadır. Kahramanların kurdukları diyaloglar aktarılırken Ammice kullanılmıştır. Roman sade ancak edebî bir dille yazılmıştır. Bu durumun özellikle Arap olmayan okuyucuyu olaylarla daha çabuk bütünleşmesine neden olduğu görülmektedir. Romanın ana konusunun kuraklık olmasının da etkisiyle su ile ilgili kelimelerin çokça kullanıldığı görülmektedir. Romanda ana tema yanında toplumda örf ve adet olarak nitelendirilebilecek güzel konuşmaya verilen değer, kahvenin toplumdaki önemi, herkese bir lakap takma, yeni doğan bebeklere bakarak hallerine uygun bir isim bulmaya çalışma gibi davranışlar da zikredilmiştir. Böylece yazar hem topluma bir ayna olmuş hem olay örgüsüne gerçeklik katmıştır. Yazar, Kâziye ile Va'ri, Asya ile İbrahim ve Nasrâ ile Salim arasındaki aşka değinmiştir. Bu aşkların aşırıktan uzak ve ahlaki değerlere uygun kalmış olması da insani bir duygu olan aşkın çerçevelerini okuyucuya iletme anlamında önemli bir yeri vardır. Sadece aşktan bahsedilmemiş, yaşanan sıkıntılara birlikte göğüs gerdikleri de anlatılarak vefa duygusuna dikkat çekilmiştir. Toplum liderlerinden Şeyh Hâmid b. Ali'nin şeriat adına makul olmayan bir şeyi emretmesi, bir araziye haksız yere gasp etmesi gibi hususlar dile getirilmiştir. Yazar toplumdaki batıl inançları da eleştirmiştir. Bu bağlamda çocuğu hasetten korumak için kötü bir isim verilmesi, muska takılması, tütsüler kullanılması, mezarlara bazı eşyalar bırakılması, su kaynaklarına şeker atıp çeşitli dilekler dilenmesi eleştirilmiştir. Aynı şekilde giybet, her duyduğunu yayma, başkasının malını haksız yere gasp etme, insanların düştüğü zor durumda alay etme, zayıf ve güçsüzleri dikkate almama, güçlü ve zengin kişilerden çekinme ve sadece onların sözlerini dinleme gibi tavırları da eleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Roman Sanatı, Zehrân el-Kâsımî, Teğrîbetu'l-Kâfir, Umman Sultanlığı.

Technical and Thematic Review of Zahran al-Qasimi's Novel *The Water Diviner*

Summary

There are narration type works in all societies. As in Western literature, the art of the novel, which is one of the literary works in Arabic literature, has become widespread in recent ages. Especially today, such works are widely used as a means of expressing the feelings and thoughts in people's inner world. Zahran al-Qasimi is one of the writers who expresses the lives of the people living in the Sultanate of Oman with the art of novel. The author's novel *The Water Diviner* (تغريبية القافر/The Exile of the Tracker), who has many poetry divans, story books and novels, was selected as the winner of 2023 by the organization The International Prize for Arabic Fiction (IPAF). The events in the novel take place in the village of Misfah, Oman, and the problems that may arise in the near future are touched upon by referring to the drought in the village and the importance of water in human life. The work, which has eleven chapters and an ending, consists of 228 pages. When the technical analysis of the novel is made, it is seen that the name of the novel named *The Water Diviner* is mediocre in terms of its content, since the main theme is drought. The main hero of the novel is Sâlim b. 'Abdullâh who was nicknamed al-Kâfir (الكافر/Tracker) because he can hear the sound of water underground. In the novel, the position of divine narration, who knows everything, is preferred. Thus, the events were explained more objectively instead of the inner worlds of the heroes and their perspectives. This caused the plot to come to the fore. As the objective time of the novel, the moment of the Mary's drowning was chosen instead of a date. The events were told without giving a date, instead Sâlim's age is mentioned. The plot of the novel takes place in Misfah, a village near Muscat, the capital of the Sultanate of Oman. While the nature of the village is partially stated in the novel, the environment of the village, the structure and shape of the houses or the materials they were built from were never mentioned. Considering the subject of the novel, it is evaluated that the element of space is used sufficiently in the narrative of the events. The dominant language in the novel is Arabic. Vernacular was used when conveying the dialogues of the heroes. The novel is written in a simple but literary language. It seems that this situation causes the non-Arab reader to integrate with the events more quickly. Due to the fact that the main subject of the novel is drought, it is seen that words related to water are used frequently. In addition to the main theme, the value given to beautiful speech, the importance of coffee in the society, giving everyone a nickname, working to find suitable name by looking at newborn babies are also mentioned. Thus, the author has become both a mirror to society and has added reality to the plot. The author touched upon the love between Kâziye and Va'ri, Âsyâ and Ibrâhim, and Nasrâ and Sâlim. The fact that these loves are far from extremism and are suitable for values also has an important place in terms of conveying them to the reader beyond being a human feeling. Not only love was mentioned, but also the sense of loyalty was emphasized by telling that they faced the events together. Features such as Shaykh Hâmid b. 'Alî, one of the leaders of the community, ordering something unreasonable in the name of Islam, and usurping a land unjustly were mentioned. The author also criticized the superstitious beliefs in society. In this context, giving a bad name to protect the child from envy, wearing amulets, using incense, leaving some items on the graves, throwing sugar into water sources and begging various wishes have been criticised. In the same way, behaviors such as backbiting, spreading everything that is said, usurping someone else's property unjustly, mocking the plight of people, ignoring the weak and the powerless, being afraid of powerful and rich people and only listening to their words have also been criticized.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Novel Art, *The Water Diviner*, Zahran al-Qasimi, Sultanate of Oman.

Giriş

İnsanoğlu duygu, düşünce, ihtiyaç ve arzularını ifade etmede çeşitli tahkiye türleri kullanmış ve daha çok surreal olayları anlatan tahkiye türlerinden, daha realist olayları konu edinen roman sanatı 17. yüzyılda ortaya çıkıp sonrasında yaygınlık kazanmıştır.¹ 1974 yılında Dima W'Attayeen kentinde doğan Zehrân el-

¹ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi* (Ankara: Öncü Basımevi, 2003), 82; Mücahit Küçükşarı, →

Kâsımî de roman sanatını kullanan yazarlar arasındadır. *Cebelu's-Şu'*, *el-Kannâs*, *Cû'u'l-'Asel* ve *Teğrîbetu'l-Kâfir* isimli dört romanının yanında hikâye ve şiir divanları bulunan yazarın, 2021 yılında yayımlanan on bir bölüm, bir son ve 228 sayfa-dan oluşan *Teğrîbetu'l-Kâfir* isimli eseri, özelde Umman Sultanlığı'ndaki halkın yaşantısına, genelde tüm toplumlarda yaşanabilecek su kıtlığına değinmekte ve giderek önemi artıran bir kaynak olarak değerlendirilen suyun yokluğunun ne gibi sorunlara yol açabileceğini ifade etmektedir. Eserin, Birleşik Arap Emirlikleri merkezli el-Câizetu'l-Âlemiyyetu li'r-Rivâyeti'l-Arabiyye isimli kuruluş tarafından 2023 yılı birincisi seçilmesi, roman sanatı açısından da eserin önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir.

Çalışmada *Teğrîbetu'l-Kâfir* (تَغْرِيبَةُ الْكَافِرِ / İz Sürücünün Gurbeti) isimli roman teknik ve tematik açıdan incelenecektir. Bu sayede incelenen romanın sanatsal değeri ortaya çıkarılmaya çalışılacağı gibi ele alınan temaların da tepiti yapılacaktır. Ayrıca incelenen romanın uluslararası bir ödül alması nedeniyle, Arap roman sanatının geldiği seviye hakkında da fikir edinilmesine vesile olacağı da bir gerçektir.

1. Romanın Teknik İncelemesi

Çalışmada *Teğrîbetu'l-Kâfir* isimli eser, roman sanatının özelliklerine ne ölçüde uyduğunu belirlemek için teknik açıdan incelenecektir. Bu işlemin yapılabilmesi içinde eseri oluşturan parçaların her birinin ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir.² Bu başlık altında romanı oluşturan parçalar tek tek incelenecektir.

1.1. Romanın Adı

Roman türünde yazılmış bir eserle okuyucunun ilk karşılaşması romanın adı vesilesiyle gerçekleşir. Okuyucu romana verilen ada göre romanı zihninde anlamaya ve yorumlamaya çalışır. Bu nedenle romana seçilecek ad, içerik kadar önemlidir.³

Su kaynağının önemine değinen *Teğrîbetu'l-Kâfir* isimli romanın adı, içeriği tam yansıtmaya da ana kahramanın lakabını ve yaşadığı gurbeti ifade etmesi açısından romanın içeriği ile bağlantı kurduğu ifade edilebilir. Romanın adı ilk duyulduğunda, kişiye tam bir mana ifade etmemesi bir eksiklik olarak değerlendirilse de belirsizliğin okuyucuda uyandırdığı merak yazar tarafından tercih edilmiş olabilir. Nitekim 'el-Kâfir' lakabının romanın ortalarında ortaya çıkması bu merakı canlı tutmaktadır. Tüm bunlar düşünüldüğünde seçilen adın romanla uyumunun orta derecede olduğu değerlendirilebilir.

→

"Tevfik Yûsuf el-Avvâd'ın 'Er-Rağîf' Adlı Romanında Türk İmajı", *Mütefekkir* 3/6 (Aralık 2016), 308; Yusuf Bildik - Ahmet Yıldız, "Zekeriyâ Tâmir'in el-Hısrım Adlı Hikâye Kitabında Sosyal Eleştiri", *Dergiabant* 9/1 (Mayıs 2021), 349; Yusuf Bildik, *Hasib Keyyâli'nin Hikâyelerinde Sosyal Problemler* (Konya: Billur Yayınevi, 2019), 13.

² Ahmet Yıldız, "Mansûra İzzuddîn'in Besâtînu'l-Basra İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi", *Arap Edebiyatının Gelişim Serüveni 1* (Konya: Palet Yayınları, 2022), 188.

³ Çetin, *Roman*, 230; Mevlüt Öztürk, "Muhammed Said er-Reyhânî'nin 'Yazarın Ölümü' Adlı Hikâye Koleksiyonunda Ölüm Teması", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 22/1 (2022), 383.

1.2. Şahıs Kadrosu

Roman, olayların sebep-sonuç ilişkisi içinde anlatılması olarak tanımlandığına göre bu olayların faillerinin de olması zorunludur.⁴ *Teğrîbetu'l-Kâfir* isimli romanda çok sayıda kahraman bulunmaktadır. Ancak neredeyse romandaki tüm bölümler doğumundan vefatına kadar Salim'e odaklandığı için Salim, ana kahraman olarak öne çıkmakta, diğerleri ise *dekoratif kahraman*⁵ olarak kalmaktadırlar. Romandaki kahramanlar şöyledir:

Salim b. Abdullah el-Kâfir: Meryem'in oğludur. Annesi kuyuda boğulduğu sırada karnında hareket ettiği fark edilerek kurtarılmıştır. Kâziye tarafından bakımı üstlenilmiş Asya ise sütanneliğini yapmıştır. Yeraltındaki suyun sesini işitebildiği için suyun yerini belirleyebilmektedir. Küçük yaşlarda yeri dinlemeye başladığı için köy halkı tarafından deli veya cinlenmiş gibi lakaplar takılmış ve diğer çocuklar tarafından dışlanmıştır. Kuraklık döneminde su bularak kuraklığı gidermesi nedeniyle el-Kâfir (أَلْقَاوُ/İz Sürücü) lakabı takılmıştır. Nasrâ ile evlenmiştir. Uzak bir köyde bir suyu bulduğu sırada akıntı kuvvetinin kendisini kanala çekmesi sonucu vefat etmiştir.

Meryem binti Hamd Vud Ğânim: Kuyuda boğulmuş olarak bulunan kişidir. Salim b. Abdullah el-Kâfir'in annesi, Abdullah b. Cumeyyil'in eşidir. Erken yaşta annesini kaybetmiş ve teyzesi Aîşe binti Mebruk tarafından büyütülmüştür. Babası da Zanzibar'a giderken geminin alabora olması sonucu denizde boğulmuştur.⁶ Köyde çeşitli tarzlarda güzel elbiseler dikmektedir.⁷ Uzun süre çocuğu olmaz. Hamile olduğunda da bir baş ağrısına yakalanır. Baş ağrısı ancak başını suya sokunca geçmektedir. Bu nedenle yakındaki bir kuyuya sürekli gitmeye başlar ve bir gün kuyuya düşüp boğulur.

Kâziye binti Ğânim: Babası küçük yaşlarda iken evi terk etmiştir. Meryem'in halasıdır. Meryem'in vefatının hemen ardından çocuğu karnından kurtaran sonra ona evladıymış gibi bakan ve ona Salim adını veren kadındır.

Asya binti Muhammed: Doğan tüm çocukları küçük yaşta vefat etmiş, Salim'e sütanneliği yapmış kişidir. Kocası köy halkının hakkında konuşmasından bıkararak köyü terk etmiş hastalandığında karısı Asya'yı çağırmıştır. Romanda hasta kocasının davetiyle köyden ayrıldıktan sonra kendisinden bahsedilmez.

Abdullah b. Cumeyyil: Meryem'im kocası, Salim'in babasıdır. Dedesi ailesiyle birlikte köyden göç etmiştir. Sonraki yıllarda Abdullah köye dönünce dedesinin topraklarını istemiş ama toprakları aralarında bölüşen köylüler dedesinin hiç mal olmadığını iddia ederek kendisine bir şey vermemiştir. O da fakirlik içinde bahçe-

⁴ Roland Bourneur - Réal Quellet, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, çev. Hüseyin Gümüş (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 141; Hasen Behrâvî, *Bunyetu's-şekli'r-rivâi (el-Fezâ'-ez-Zemen-eş-Şahsiyye)* (Beyrut: el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-Arabî, 1990), 223; Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1991), 48; Selçuk Pekparlatır, "Sudanlı Yazar Et-Tayyib Sâlih'in Hafnetu Temr Adlı Kısa Öyküsünün Teknik ve Tematik İncelemesi", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 20/2 (2020), 555.

⁵ Dekoratif kahraman tanımı için bk. Aktaş, *Roman Sanatı*, 158.

⁶ Zehrân el-Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir* (Tunus: Dâru Reşm li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2022), 24.

⁷ Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 17.

lerde çalışarak köyde yaşamını sürdürmektedir. Oğlu Salim'in su bulmaya başlaması üzerine çeşitli yerlere giderek su çıkarma işinde çalışır. Bir gün açtığı kanalın üzerine yıkılması sonucu hayatını kaybeder.

Salam Vud Âmûr el-Va'rî: Meryem kuyuya düştüğünde onu kurtaran genelde bahçesinde kendi işleriyle meşgul olan, insanlarla fazla diyalog kurmayan iri yapılı bir kişidir. Hem annesiz hem babasız büyümüştür. Romanda vakar sahibi ve sorunları çözen kişiliği ile öne çıkmaktır

Nasrâ binti Ramazan: Salim b. Abdullah el-Kâfir'in eşidir. Salim, babasıyla su aramak için bir köye gittiğinde orada kendisini görmüş ve babasının onayı ile evlenmişler ardından da Salim'in yaşadığı köye gelmiştir. Salim'in vefatının ardından köyden ayrılmamış ve Salim'in hatırasına sahip çıkmıştır.

1.3. Olay Örgüsü

Olayların neden-sonuç ilişkisine göre anlatılması olay örgüsü olarak tanımlanmaktadır.⁸ Tahkiye türü sanatlarda anlatılan bir olay bulunurken roman sanatında olay örgüsü bulunmaktadır. Yazar olayları anlatırken çok miktarda şahıs kadrosu kullanmamıştır. Romanda olaylar ana kahraman olan Salim etrafında cereyan etmektedir. *Teğrîbetu'l-Kâfir* isimli romanın bölümlere göre içerikleri şu şekildedir:

1.3.1. Birinci Bölüm

Roman, "Boğulan var! Boğulan var!" ifadeleri ile başlar ve insanların kuyunun etrafında toplanması ile devam eder. Kuyudan çıkan cesedin Meryem binti Hamd vud Ğânim olduğu anlaşılır. Kocasını çok üzülür. Teyzesi Aişe binti Mebrûk karnındaki bebeğin yaşadığını fark eder. Kâziye binti Ğânim, Meryem'in karnını açar ve bebeği kurtarır. Birinci bölümde Meryem'in hayatına değinilerek onun erken yaşta annesinin ve babasının vefatından, halasının yanında büyümesinden ve evlendikten sonra çocuk sahibi olamamasından bahsedilir. Hamile kaldığında da baş ağrısına yakalanır. Baş ağrısı ancak suya sokunca geçmektedir. Bunun üzerine evinin yakınlarındaki bir kuyuya gitmeye başlar. Ancak son gidişinde kuyuya düşer.⁹

1.3.2. İkinci Bölüm

Kâziye, bebeği evine götürür. Komşusu Asya binti Muhammed eve gelir ve bebeği emzirir. Asya'nın beş çocuğu olmuş hiçbiri hayatta kalmamıştır. Sonuncusunu da olaydan iki gün önce defnetmiştir. Abdullah b. Cümeyyil, Kâziye'yi ziyarete gelir. Bir çocuğunun olduğunu orada öğrenir. Kâziye çocuğa Salim adını verir ve bunun sebebinin kuyudan kurtulması olduğunu belirtir. O günlerde mevsim yaz bol miktarda yağmur yağar. Yağmur dindiğinde ise vadiler otlarla dolar, bahçeler

⁸ Edward Saïd, *Raeytu Râmallah İsimli Romana Yazılan Mukaddime* (Beyrut: el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-Arabî, 2011), 60-62.

⁹ Kâsimî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 7-26.

ürünlerini vermeye başlar ve tabiat canlanır.¹⁰

1.3.3. Üçüncü Bölüm

Salim, Kâziye'nin korumasında ve Asya'nın şefkatinde altı seneyi tamamlar. O yıl gelen bir kumaş satıcısı Asya'ya kocasının el-Ğafiteyn isimli köyde hasta olduğunu iletir. Asya bir rehberle yola çıkar. Yolda Asya Salim'in konuşmaya geç başladığını, yürürken başını sol tarafına doğru eğdiğini hatırlar. Salim'in bazen yere uzanıp yeri dinlediğini bu durumu kendisini ve Kâziye'yi endişelendirdiği için kimseye söylemediklerini düşünür.¹¹

Sonunda el-Ğafiteyn'e ulaşırlar. Kocasını İbrahim b. Mehdî'yi bulur. Hastalıktan halsiz düşmüş bir şekilde bir ağacın altında uyumaktadır. Gerekli bakımlarını yapar. Kocasını günden güne iyileştir.¹²

1.3.4. Dördüncü Bölüm

Bölüm Salim'in yere uzanıp "su, su" demesiyle başlar. Bu halini gören Kâziye ise Salim hakkında endişe etmektedir. İnsanların tavırlarını tahmin ettiği için bu durumu insanlardan gizlemeye karar verir. Salim dokuz yaşına geldiğinde aynı durum babasının yanında da gerçekleşir. Babası su isteyip istemediğini sorduğunda Salim yerden su sesi duyduğunu belirtir. Sonraki günlerde köy halkı da Salim'in durumunu öğrenirler ve yerin altındakiler onunla konuşuyor ve ona cin musallat olmuş şeklinde yorumlar yaparlar. Ancak o bahçedeki ağaç yaprağın kıvılcıması, farenin yürümesi, yılanın sürünmesi gibi sesleri duymakta ve bu seslerden hoşlanmaktadır.¹³

1.3.5. Beşinci Bölüm

Salim bir gün yolda yürürken Selam el-Va'rif ile karşılaşır. Heybetli görüntüsüne rağmen kendisini ona yakın hisseder. Kâziye'ye durumu anlattığında onun annesini kuyudan kurtaran kişi olduğunu söyler.¹⁴

1.3.6. Altıncı Bölüm

Meryem'in vefatının üzerinden on beş yıl geçmiştir. İnsanlar refah içinde yaşamakta, gösterişte yarışmaktadır. Bu hali gören ve köyün delisi olan 'Arîk b. Hamîs, yaşananların kıyamet alameti olduğunu yakında kıyametin kopacağını belirtir ancak kimse onu ciddiye almaz. Yaz mevsimi sıcak ve kurak geçer. Köydeki tüm pınarlar çekilir. Sadece Selâm Vud 'Âmûr el-Va'rif'nin bahçesinde çıkan küçük bir pınar kalır. Selâm tüm ailelerin suyun biriktiği havuzdan günde bir kova almalarına müsaade eder. Selâm, Kâziye ve Salim'i bir gün bu bölgeden geçerken bahçesine kahve içmeye çağırır, bahçeye girdiklerinde Salim az ilerleyip dağın yamacı-

¹⁰ Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 27-44.

¹¹ Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 45-55.

¹² Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 56-63.

¹³ Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 83-95.

¹⁴ Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 97-114.

na gelerek orada su olduğunu söylemiştir. Selâm orayı kazınca küçük bir kaynak çıkmıştır. Önceleri önem verilmeyen kaynak, sular çekilince önemli hale gelmiştir. Su kıtlığı olunca Şeyh kendisi ile konuşup köylülerin bu pınardan faydalanmasını sağlamıştır.¹⁵

Kıtlığın devam etmesi üzerine köylülerden biri dere yatağını kazıp su arama fikrini ortaya atar. Şeyh'in de onayı ile tüm köylüler bir kanal kazmaya başlarlar. Haftalar geçmesine rağmen suya ulaşamazlar. Salim suyun çıkmadığını görünce babası Abdullah'a bir gün "Baba su burada değil su şurada." diyerek dere yatağının uzağında bir yere işaret eder. Ancak babası insanların alay etmesinden korkarak Salim'i susturur. Kâziye'ye durumu anlatır. Kâziye, Salim'in yerin altındaki su sesini duyduğunu anlar.¹⁶

1.3.7. Yedinci Bölüm

Salim suyun bulunduğu yeri işaret eder. Ancak halk onu alaya alır. Abdullah ise oğluna güvenip gösterdiği yeri kazmaya başlar. Sonunda su bulunur. Salim'e bu nedenle iz sürücü anlamında el-Kâfir lakabı verilir. Abdullah yine eskisi gibi bahçelerde ücret karşılığı çalışmaya devam eder. Ama bu sefer Salim de onun yanında çalışır. İnsanlar Salim'e eziyet etmeyi bırakırlar.¹⁷

1.3.8. Sekizinci Bölüm

Bulunan su nedeniyle Misfah köyü göç almaya başlar. Civar köyde yaşayanlar su bulması için el-Kâfir ile anlaşma imzalarlar. el-Misila köyüne su bulmaya gittiğinde orada karşılaştığı Nasrâ adında bir kızla evlenir. Düğün sabahı kanal kazmaya devam ettikleri sırada kanal yıkılır ve babası Abdullah orada can verir. Babasını orada defnedip eşi ile birlikte köyüne geri döner. Yer altında hapis olan suyu çıkarmanın doğru olmadığını bu nedenle babasının vefat ettiğini düşünerek su bulma işine bir son verir. Abdullah'ın öldüğünü öğrenen Kâziye de üzüntüden vefat eder.¹⁸

1.3.9. Dokuzuncu Bölüm

Olay kısa sürede yayılır ve yine Salim hakkında aklını yitirdiğine dair söylentiler dolaşmaya başlar. Salim ise üzgün bir şekilde bahçelerde çalışmaya devam eder. Bir gün yanına gelen bir yabancı ve yaşadığı köyde su bulmasını ister. Su bulmaları halinde köyün yarısının kendisinin olacağını belirtir. Eşi Nasrâ gitmesini istemese de Salim onu ikna eder. Durumu herkesten sakladıkları için güneş doğmadan önce yola çıkarlar. Köye vardıklarında eski su kanalını bulup inceleme yaparlar. Kanalı kırarak içeri doğru girmeye başlarlar. Bu şekilde yirmi bir odayı geçerek su kaynağına doğru ilerlerler. Sonunda sert bir kayaya ulaşırlar. Çabalarına rağmen kayayı kıramazlar. Suyu yaklaştıklarını söylemesine rağmen işçiler çalış-

¹⁵ Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 97-106.

¹⁶ Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 106-114.

¹⁷ Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 115-134.

¹⁸ Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 135-151.

mak istemezler. Ertesi gün Salim onlardan habersiz kanala gelir ve çalışmaya başlar. Kuvvetli bir vuruşla kaya kırılır ve fişkiran çok güçlü bir su kanalı bir anda doludur.¹⁹

1.3.10. Onuncu Bölüm

Bir anda fişkiran su nedeniyle el-Kâfir yere düşer. Başını çarpar. Bazı yaralar alır. Meydana gelen cüruf onu kanalın içine çekmiştir. Akıntının tersine yürümeye çalışsa da başarılı olamaz. Kanalın duvarlarındaki örümcek, kertenkele ve suyun içindeki küçük balıklarla beslenir. Gücünü topladığı bir anda akıntının tersine giderek çıkışa gelir ancak çıkış çöker.²⁰

1.3. 11. On Birinci Bölüm

Nasrâ binti Ramazan eşinin yolunu gözlemeye devam etmektedir. Günler uzadıkça köydeki hikâyeler de çoğalmaya başlar. Yaklaşık bir sene sonra babası ve kardeşleri ziyaretine gelir. Evlerine geri dönmeyi teklif ederler ama Nasrâ kabul etmez. Birkaç ay içinde ailesi defalarca gelir ancak eli boş geri dönerler. Son gelişlerinde memleketlerindeki ileri gelenlerden biri ile evlendirmeyi teklif ederler ancak Nasrâ, elindeki yünleri eğirdikten sonra olumlu cevap verebileceğini iletir. Nasrâ yünleri eğirmeye başlar. Eğirdiği her top ipe Salim'in su bulduğu kaynaklardan birinin ismini verir. Sanki her vadide Salim'i arıyor gibi yünleri eğirmeye devam eder.²¹

1.3.12. Son

Salim, kanaldan kurtulmak için çabalamaya devam eder. Kanalda kazığını ve çekicini bulur. Bulduğu yerden kurtulmak için elindeki aletlerle bir çıkış kazmaya başlar. Biraz açıklık meydana geldiğinde elindeki kazık suyun içine düşer ve akıntıda kaybolur. Kendini kaybeder ve elindeki çekiçle kayalara vurmaya başlar. Sonunda kaya çöker ve su her şeyi alır götürür.²²

1.4. Anlatım Konumu ve Anlatıcı

Tahkiye türünde yazılmış eserlerde olduğu gibi romanda da olayları veya olay örgüsünü okuyucuya aktaran bir anlatıcı ve anlatım konumu bulunmak zordur.²³ Olayı anlatanın kim olduğu, bu kişinin anlatılanların içinde mi dışında mı olduğu gibi konular bize anlatım konumunu göstermektedir.²⁴ Roman sanatının

¹⁹ Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 153-183.

²⁰ Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 185-198.

²¹ Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 199-215.

²² Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 217-228.

²³ Meral Demiryürek, "Kurgusal Metinlerde İkinci Kişili Anlatıcı ve Bakış Açısı", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Dergisi* 2 (2013), 120; Ahmet Yıldız, "Abdulvehhâb 'İsâvî'nin ed-Dîvânü'l-İsbartî İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi", *akif* 51/1 (ts.), 80.

²⁴ Philip Stevick, *Roman Teorisi*, çev. Sevim Kantarcıoğlu (Ankara: Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası, 1988), 112; Duralı Yılmaz, *Roman Sanatı ve Toplum* (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 1996), 60; Ünal Aytür, *Roman Sanatı İsimli Esere Yazılan Çevirmen Önsözü* (İstanbul: Adam

gelişmesiyle, çeşitli anlatım konumları kullanılmaya başlanmıştır.²⁵

Tağribetu'l-Kâfir isimli romandaki olay örgüsü, kahramanların dışında her şeyi gören ve bilen bir anlatıcı tarafından tahkiye edilmektedir. Bu nedenle incelediğimiz romanda "Tanrısal anlatım konumu"²⁶ hâkimdir. Romanda yazar, tanrısal anlatım konumunu kullanarak olayların iç yüzünü anlatabilme yeteneği kazanmıştır. Romandaki bu anlatıma şu örnek verilebilir:

"Tüm vaktini için önünde geçiriyordu. Gözleri de aşağı doğru inen iplikten ve iğinin yavaş dönüşünden başkasını görmüyordu. Yünü eğiriyor ve ruhuyla bütün ipliklerinin çevresinde dolaşıyordu. İpliklere Salim b. Abdullah el-Kâfir'in günlerin birinde girdiği ve kaynak sularını aramak için kollarıyla çalıştığı yarıkların isimlerini veriyordu. İlk ipe es-Semedî ismini verdi ve eşinin kendisine kaynak sularının dağların yüksek noktalarından aktığını anlattığı bu yarığı hatırladı. es-Semedî'nin ipliği uzuyor ve ayaklarının kenarına hafifçe dolanıyordu. Yumuşaklığı nedeniyle neredeyse ruhu da onunla birlikte hareket ediyordu. Eğirmesi sırasında es-Semedî hakkındaki unutulmaz hikâyeyi ve Salim b. Abdullah el-Kâfir'in suya ulaşarak tatlandığı günleri hatırladı."²⁷

Yazar, eserinde her şeyi bilen ve her şeye hâkim olan tanrısal anlatım konumu kullanarak kahramanların iç dünyalarını ve onların bakış açılarını vermek yerine olayları daha nesnel anlatarak yaşananları ön plana çıkarmaya çalıştığı görülmektedir. Bu nedenle kahramanların hayatlarından çok, yaşanan su kıtlığı ve su kaynağının değerli oluşu, yazarın altını çizdiği bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.5. Zaman

Romanın gerçek hayattan alınmış veya gerçek hayatta yaşanması muhtemel olan olayları kurgusal olarak aktarması nedeniyle zamana bağlılık, romanda önemli bir unsurdur.²⁸ *Tağribetu'l-Kâfir* isimli romana baktığımızda olay örgüsünün hangi tarihler arasında geçtiği tespit edilememektedir. Su çıkarmak için insanların teknik aletlerden ve iş makinelerinden yoksun olmaları nedeniyle nesnel zamanın 19. yüzyıl veya öncesinde geçtiği anlaşılmaktadır. Nesnel zamana değinilmese de olay örgüsünün anlatımı esnasında okuyucuya gerçeklik hissi vermek için zaman kavramının kullanıldığı görülmektedir. Tam tarihi belli olmasa da romanın Meryem'in boğulmasıyla başlaması nesnel zamanın bir tarihten ziyade bir olay olduğunu göstermektedir. Bazı kahramanların hayat hikâyelerinin anlatılması dolayısı ile romanda tarih bakımından çok kısa geriye dönüş/genişletme²⁹ yapılmakta ve Salim'in vefatıyla bittiği için romanın en çok iki nesillik bir zaman dilimini kapsa-

→

Yayımları, 2001), 19; Yumnâ el-İd, *Tekniyyâtu's-serdi'r-rivâi fi davi'l-menheci'l-bunyevi* (Beirut: Dâru'l-Fârâbî, 2010), 134-138.

²⁵ Fatih Tepebaşılı, *Roman İncelemesi* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2019), 202.

²⁶ Ben anlatım konumu için bk. Tepebaşılı, *Roman İncelemesi*, 214-221.

²⁷ Kâsımî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 213.

²⁸ Bourneur - Quillet, *Roman Dünyası*, 119; Edward Morgan Forster, *Roman Sanatı*, çev. Ünal Aytür (İstanbul: Adam Yayınları, 2001), 67.

²⁹ Stevick, *Roman*, 48; Çetin, *Roman*, 161-162; Tepebaşılı, *Roman İncelemesi*, 159.

dığı görülmektedir.

Romanda nesnel zamanın belli edilmemesi yaşanan olayların her çağda meydana gelebileceğini göstermek ve zamandan daha çok olaylara dikkat çekmek gibi bir sebeple olabilir.

1.6. Mekân

Roman sanatında zaman gibi mekân da okuyucuya anlatılanların gerçek olduğu hissini vermektedir. Kahramanlar hakkında bilgi vermek, olayların meydana geldiği çevreyi tanıtmak gibi nedenlerle kullanılan mekân, okuyucuyu romanda anlatılan olaylarla bütünleştiren bir unsur olarak kullanılmaktadır.³⁰ *Tağribetu'l-Kâfir* isimli romanda somut ve açık mekânların kullanıldığı görülmektedir. Olayların bir köyde geçişi, köy isminin Umman Sultanlığı'nda hala var olan Misfah köyünden alınması, mekânların simgesel değerlerinden³¹ istifade edildiğini ve gerçeklik hissini artırdığını göstermektedir. Romanda köyün tabiatı hakkında bilgi verilmişken, evlerin yapısı şekli veya hangi maddelerden inşa edildiği gibi konulara hiç değinilmemiş ve tasvirleri yapılmamıştır.

Yazar romanda Zanzibar, Maskat, Misfah gibi mekânları kullanmıştır. Romanın konusu ele alındığı zaman, mekân unsurunun olayların anlatımına yetecek kadar kullanıldığı değerlendirilmektedir.

1.7. Dil

İnsanların birbirleri ile iletişim kurmak için kullanılan dil; günlük dil, bilimsel dil ve edebî dil olmak üzere üç kısma ayrılır. Edebî dil, daha çok duygusal yanı olmakla birlikte birden fazla anlam ilişkisine, kurguya, muhatabına göre değişen anlam çağrışımlarına sahip bir dildir.³² Roman türünde bir eserin başarısı günlük dili edebî dile dönüştürebildiği oranda artar.³³

Tağribetu'l-Kâfir isimli romanda süslü ifadelerden kaçınıldığı görülmektedir. Dil olarak Fasîh Arapça seçilmiş ancak kahramanların kurdukları diyaloglar aktarıırken Ammice kullanılmıştır. Roman dilinin ilk okuyuşta anlaşılabilir derecede sade olduğu görülmektedir. Romanda genelde günlük dilde kullanılan kelimeler seçilmiş ancak telifleri özenle kurgulandığı için dilin edebî olma özelliğine zarar

³⁰ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı 1 Romanın Unsurları* (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2012), 143; Hasan Harmancı, *Abdurrahman Munîf'in el-Eşcâr ve İğtiyâlu Merzûk Adlı Eserinin Teknik ve Tematik Yönünden İncelenmesi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 64-65; Ahmet Yıldız, "Murîd el-Berğûsî'nin Raeytu Râmallah İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (Haziran 2021), 35.

³¹ Mekân'ın simgesel değeri için bk. Çetin, *Roman*, 166-167; Tepebaşılı, *Roman İncelemesi*, 91,130; Mehmet Bakır Şengül, "Romanda Zaman Kavramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/16 (2011), 533-535.

³² Mehmet Önal, "Edebî Dil ve Üslup", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 36 (2008), 27.

³³ Çetin, *Roman*, 158; Ali Eminoğlu, "Muhammed Hasan Alvân'ın 'Mevtun Sağîrun' (Küçük Bir Ölüm) Adlı Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46/46 (2018), 158; Ahmet Yıldız, "Celâl Berces'in 'Defâtîru'l-Verrâk' İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 22/1 (2022), 506-507.

vermemiştir. Bu durum özellikle Arap olmayan okuyucunun olaylarla daha çabuk bütünleşmesine neden olduğu görülmektedir.

Romanın konusunun su sıkıntısı olmasının da etkisiyle el-Mâ' (الْمَاءُ)³⁴, el-B'ir (الْبَيْرُ)³⁵, el-Felc (الْفَلَجُ)³⁶, el-İstiskâ (الْإِسْتِسْقَاءُ)³⁷, es-Sehâb (السَّحَابُ)³⁸, ed-Delve (الدَّلْوَةُ)³⁹, es-Seyl (السَّيْلُ)⁴⁰, el-Menba' (الْمَنْبَأُ)⁴¹, el-Matar (الْمَطَرُ)⁴², el-Havz (الْحَوْضُ)⁴³, es-Saky (السَّكْيُ)⁴⁴, el-Cerf (الْجَرْفُ)⁴⁵, el-'Ataş (الْعَطَشُ)⁴⁶, el-Cebel (الْجَبَلُ)⁴⁷, eş-Şecer (الشَّجَرُ)⁴⁸, el-Vadi (الْوَادِي)⁴⁹, el-'Arz (الْعَرْضُ)⁵⁰, es-Sahra (الصَّحْرَاءُ)⁵¹ gibi kelimelerin çokça kullanıldığı görülmektedir.

1.8. Üslup

Üslup, dili kişisel ve özgün bir kullanımla duygu ve düşünceleri kendine has bir şekilde ifade ediş şekli olarak tarif edilmektedir.⁵² Bu anlamda roman türü bir eserdeki üslup; yazarın hem kelimelerde hem de kelimelerin telifinde yapmış olduğu tercihtir.⁵³

Köy halkının tutumu, Şeyh'in yaptıkları gibi bazı konular eleştirilmekte ve Romanda eleştirel üslubun çokça kullanıldığı görülmektedir. Eleştirel üsluba şu örnek verilebilir:

"Köy, Salim b. Abdullah'a eziyet etmeyi ve her gün boğulan kadının oğlu olduğunu anmayı bıraktı ve ona 'el-Kâfir' diye seslenmeye başladı. O da yeni lakabı kabul etti ve hoşlandı. Yaptıkları ise içinde ve gönlünün derinliklerinde kaldı. Ancak köyde bir değişiklik olmadı. Babası Abdullah b. Cumeyyil ve annesi Kâziye'nin dediği gibi insanlar eskiden oldukları gibi devam ettiler: 'Yeme ve içmeden kesilir, açlık ve susuzluğa sabrederler ama konuşmaya sabretmezler.'"⁵⁴

³⁴ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 9.

³⁵ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 10.

³⁶ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 11.

³⁷ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 99.

³⁸ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 42.

³⁹ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 23.

⁴⁰ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 30.

⁴¹ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 128.

⁴² Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 31.

⁴³ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 100.

⁴⁴ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 16.

⁴⁵ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 189.

⁴⁶ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 99.

⁴⁷ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 38.

⁴⁸ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 59.

⁴⁹ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 37.

⁵⁰ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 63.

⁵¹ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 97.

⁵² Çetin, *Roman*, 291-292.

⁵³ Ştevic, *Roman*, 211.

⁵⁴ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 134.

Kullanılan dilin edebî bir dil olmakla birlikte cümle içlerinde günlük hayatta kullanılan ve kolay anlaşılır kelimelerin seçilmesi nedeniyle romanda yalın üslubun⁵⁵ kullanıldığı görülmektedir. Tüm roman buna örnek olarak verilebilirken aşağıdaki paragrafı zikretmemiz yeterli olacaktır:

"انْقَضَتْ أَيَّامٌ وَلَيَالٍ لَا يَعْرِفُ عَدَّهَا وَلَا حِسَابَهَا لَا تُشْرِقُ عَلَيْهِ شَمْسٌ لِيَعْلَمَ أَنَّ النَّهَارَ قَدْ ظَهَرَ وَلَا تَلْمَعُ نُجُومٌ فَوْقَ رَأْسِهِ لِيُدْرِكَ جَمَالَ اللَّيْلِ. لَقَدْ ابْتَلَعَتِ الْعَتَمَةُ كُلَّ شَيْءٍ مِنْ حَوْلِهِ، وَظَلَّ سَجِينًا لَا رَفِيقَ لَهُ غَيْرَ الْحِجَارَةِ وَالْكَاتِنَاتِ الَّتِي تَسْكُنُ بَاطِنَ الْأَرْضِ، تِلْكَ الْكَاتِنَاتِ الَّتِي صَارَ يَشْعُرُ بِأَنَّهُ وَاحِدٌ مِنْهَا."

"Üzerine, gündüzün ortaya çıktığını anlayabileceği bir güneşin doğmadığı, başının üstünde gecenin güzelliğini anlayacağı yıldızların parlamadığı, sayısını ve hesabını bilemediği (kadar çok) günler ve geceler geçip gitti. Karanlık etrafındaki her şeyi yuttu. Taşlar ve yer altında yaşayan, kendisinin de onlardan biri olduğunu hissettiği canlılardan başka hiçbir yoldaşının olmadığı bir mahkûma dönüştü"⁵⁶

Yazarın önemli gördüğü sahnelerde sanatkârane üslubu⁵⁷ kullanarak yaşananları güzel bir tarzla anlattığı görülmektedir. Bunlar arasında Asya'nın eşinin yanına gidip onun iyileşmesi sürecinin anlatıldığı bölüm örnek verilebilir:

"مَرَّتِ الْأَسَابِيعُ وَهُوَ بَيْنَ يَدَيْهَا تُطَبِّهُ وَتَنْظِفُهُ وَتُدَلِّكُ جَسَدَهُ وَتُدَاعِبُهُ وَتُسَلِّيهِ. لَمْ يَرَ تِلْكَ الرُّوحَ الْمَرِحَةَ فِيهَا مِنْ قَبْلُ، لَا سِوَا بَعْدِ تَوَالِي مَرَاتِ الْحَمْلِ وَالْفَقْدِ. كَانَ يَرِاقِبُ رُوحَهَا سِنَوَاتٍ وَهِيَ تَدْوِي، وَهِيَ هُوَ يَرَاهَا وَكَأَنَّهُ يَكْتَشِفُهَا لِلْمَرَّةِ الْأُولَى، بِجَسَدِهَا الْمَصْقُولِ، فَمَشِيَّتِهَا الْمُتَغَنِّجَةِ، وَعِنْدَمَا يَنْحَسِرُ لِحَافٍ شَعْرَهَا عَنِ الرَّأْسِ وَيَلْمَعُ نَحْرُهَا تَقَرَّبَ مِنْهُ كَأَنَّهَا لَا تَقْتَصِدُ ذَلِكَ وَتَبْدَأُ فِي فُلِّي شَعْرَهُ..."⁵⁸

"Özellikle art arda olan pek çok hamilelik ve kayıptan sonra bu şımarık ruhun görmediği şekilde onu tedavi ederek, temizleyerek, bedenini sıvazlayarak, onunla oynayarak ve teselli ederek haftalar geçti. Ruhunu eriyerek yıllarca onu gözetlemişti. İşte şimdi parlak bedeni ve işveli yürüyüşüyle ilk defa keşfediyormuşçasına onu görüyordu. Saçının örtüsü başından inip boynu parlamaya başlayınca farkında değilmiş gibi kendisine yaklaşır ve saçını açmaya başlar..."⁵⁸

Yukarıdaki açıklama ve örnekler göz önüne alındığında *Tağrîbetu'l-Kâfir* isimli eserde farklı üslup özelliklerinin uyumlu bir şekilde var olduğu, toplumun her kesiminin anlayabileceği sadelikte fasih bir Arapça sayesinde dünyanın farklı coğrafyalarında bile kolayca anlaşılabilir bir dilin kullanıldığı görülmektedir. Arap edebiyatında insicam ve suhulet - zarâfet olarak da ifade edilen,⁵⁹ kullanılan ibarelerin anlaşılmasının kolaylığına yazarın dikkat ettiği düşünülmektedir.

⁵⁵ Yalın üslubun tanımı için bk. Çetin, *Roman*, 322-323.

⁵⁶ Kâsimî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 196.

⁵⁷ Sanatkârane üslubun tanımı için bk. Çetin, *Roman*, 297-323.

⁵⁸ Kâsimî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 56-57.

⁵⁹ Ramazan Bezci, *Arap Edebiyatında Sehl-i Mümteni Şairi Bahâ Züheyri'nin Şiirlerinde Muhteva ve Edebi Sanatlar* (Çanakkale: Paradigma Akademik Yayınları, 2023), 37-40.

1.9. Anlatım Teknikleri

Bir anlamın anlatım biçimi, anlatım tekniği olarak isimlendirilmekte ve edebî sanatlarda anlatım biçimine, anlatılandan daha çok değer verildiği görülmektedir.⁶⁰ Bu nedenle yazarlar, ister manzum olsun ister mensur olsun eserlerinde çeşitli anlatım tekniklerini kullanmak zorunda kalmaktadır.⁶¹ *Tağrîbetu'l-Kâfir* isimli esere baktığımızda pek çok romanın aksine iç monolog tekniğinin kullanılmadığı görülmektedir. Kahramanların iç dünyalarında var olan duygu ve düşünceler tanrısal bir şekilde verilmiş ve kişiler konuşturulmamıştır. Bu nedenle roman pek çok romana göre farklılık göstermektedir. Ancak diyalog tekniğinin çokça kullanıldığı görülmektedir. Roman içinde birden fazla kişinin karşılıklı konuşması anlamına gelen diyalog tekniğinde günlük dil kullanılmıştır. Diyalog tekniğine aşağıdaki örneği verebiliriz:

"لَكِنَّهُ لَمْ يَلْبَثْ أَنْ تَوَقَّفَ فَجَاءَهُ وَقَامَ مِنْ مَوْضِعِهِ لِيَقِفَ بِجَانِبِ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ وَيَقُولَ لَهُ: خَبَّرَنِي مُوَلِّقَتِ هُنَا؟ بَدَأَ الْقَافِرُ يَشْرَحُ كَيْفِيَّةَ الْوُصُولِ إِلَى الْمَاءِ... : وَلَوْ مَا لَقِيتَ مَاي؟ سَأَلَهُ الْوَعْرِيُّ بِحِرْصٍ فَمَدَّ يَدَهُ الْيَمْنَى مُشِيرًا بِإِصْبَعِهِ نَاحِيَةَ الصَّخْرَةِ ثُمَّ أَجَابَهُ: الْمَائِي هُنَاكَ، مَتَأَكَّدْ كَمَا أَشُوفُكَ قُدَامِي، لَكِنْ كَيْفَ أَقْدِرُ أَكْبِرُ هَذِي الْحِصَاتِ؟ وَلَوْ مَا قَدَّرْتَ تَكْبِيرُهَا؟ صَحَّحَكَ الْقَافِرُ صَحْحَةً هَادِرَةً وَهُوَ يُجِيبُ: وَلَا مَائِي، بِيَقُولُ قَتِيرٌ وَشُورَةٌ دَمِيرٌ."

"Ancak bir anda durdu ve bulunduğu yerden doğrulup Salim b. Abdullah'ın yanına geldi ve ona şöyle dedi: Anlat bana burada ne buldun? İz sürücü suya nasıl ulaştığını anlattı. ... Eğer su bulamadıysan? Va'rî bunu hırsıyla sordu. Kaya tarafını parmağıyla göstererek sağ elini uzattı sonra şöyle cevap verdi: Su orada, seni önümde gördüğüm gibi eminim. Ancak bu taşları nasıl kıracağım? Eğer kıramazsan? İz sürücü cevap verirken sesli bir şekilde güldü: Bir şey olmaz fakir ve ahmak derler."⁶²

Örnekte olduğu gibi kahramanlar arasındaki diyalogun aktarıldığı kısımlarda dil, edebî olmaktan uzaklaşmaktadır. Hatta yazar fasih Arapçayı terk edip Ammiceyi kullanmaktadır. Bu da olay örgüsünün gerçekliğini artırmakta, anlatıma akıcılık kazandırmaktadır.

2. Romanın Tematik İncelemesi

Temayı; ele alınan sorun veya ortaya çıkan temel düşünce şeklinde tanımlamak mümkündür.⁶³ Roman yazarları güncel bir konuyu veya yaymak istedikleri bir düşünceyi eserlerinde tema olarak işleyebilirler. Böylece okuyucuyu bilinçlendirme ve yönlendirme görevlerini de ifa etmiş olurlar. Bu açıdan düşünüldüğünde roman sanatının toplumun şekillenmesinde önemli bir rolü bulunmaktadır. *Tağrîbetu'l-Kâfir* isimli romanda işlenen temalar şunlardır:

⁶⁰ Stevick, *Roman*, 62.

⁶¹ Tekin, *Roman Sanatı*, 201-202; Hasan Harmanlı, "Abdurrahman Munîf'in el-Escâr ve İğtiyâlu Merzûk Adlı Romanının Teknik Yönden İncelenmesi", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2013), 85; Orhan İyşenyürek, *Abdullah eş-Şebârî ve Şiiri* (Konya: Aybil Yayınları, 2019), 376-378.

⁶² Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 162-163.

⁶³ Özcan Gürbüz, "Düşünce ile Tema ve Konu", *Kurgu Dergisi* 18 (2001), 102.

2.1. Kuraklık

Tağribetu'l-Kâfir isimli romanın en belirgin teması kuraklıktır. Bu nedenle romanın ana teması kuraklıktır denilebilir. Yazar kuraklığı büyük bir sorun olarak işlemiştir. Hatta kuraklıkla ilgili olmayan sahnelerde bile su kelimesinin veya suyu çağrıştıracak ifadelerin kullanılması okuyucunun zihninde suyu sürekli canlı tutmaktadır. Yer altındaki su sesini duyabilen Salim'in annesinin, normal bir şekilde ölmesi yerine kuyuda boğulması da buna örnek verilebilir. Roman, Salim'in annesi Meryem'in boğulmasıyla başlamakta ve daha ilk kelimelerde su, okuyucuya ilham edilmektedir:

"عَرِبَقَّةٌ.. عَرِبَقَّةٌ.. إِرْتَقَعَ الصَّوْتُ الطَّارِشِ فِي بَلَدَةِ الْمِسْفَاةِ وَهُوَ يَطْرُقُ الْأَبْوَابَ وَيَصِيحُ بِالنَّاسِ: عَرِبَقَّةٌ.. عَرِبَقَّةٌ.. حَدَّ عَرَقَانٌ فِي طَوِيِّ لَحْطِيمٍ."

"Boğulan var.. Boğulan var.. Misfah beldesinde, kapıları çalan ve insanlara haykıran tellalın sesi yükseldi: Boğulan var.. Boğulan var.. Biri Tavî Lahtım'da boğulmuş."⁶⁴

Suyun bol olduğu günlerden bahseden ilk bölümde Meryem'in evini temizlemek, bahçesini sulamak ve hayvanlarına su içirmek için gün içinde defalarca pınara gittiğinden bahsedilmektedir:

"عَادَةٌ مَا تَأْخُذُ مَرِيَمَ إِذَا لَمَّأَتْ بِالْمَاءِ مِنَ الْفَلْحِ الَّذِي يَسْتَقِي مِنْ أَهَالِي الْقَرْيَةِ، فَتَصْعَدُ الْمَمَرَّ الْجَبَلِيَّ حَتَّى تَبْلُغَهُ فَتَأْتِي بِمَا تَحْتَاجُ إِلَيْهِ مِنْ مَاءٍ لِلشَّرْبِ وَالطَّهْيِ وَالتَّنْظِيفِ وَسَقْيِ الْمَاشِي، رَغْمَ ضَعُوبَةِ الطَّرِيقِ فَإِنَّهَا كَانَتْ تَذْهَبُ مَرَّاتٍ عِدِيدَةً فِي الْيَوْمِ الْوَاحِدِ مَرَّةً فِي الصَّبَاحِ الْبَاكِرِ وَأُخْرَى قَبْلَ الظَّهْرِ، ثُمَّ الثَّالِثَةَ عَصْرًا، وَقَدْ تَضَطَّرَّ أَحْيَانًا إِلَى أَكْثَرِ مَنْ ذَلِكَ فَتَصْعَدُ الْمَمَرَّ الْجَبَلِيَّ وَتَهْبِطُ مِنْهَا بِاطْرَاجٍ، حَتَّى تَأْخُذَ كِفَايَتَهَا مِنَ الْمَاءِ."

"Genellikle Meryem, Köy halkının su aldığı dereden su doldurmak için kabını alır, oraya varıncaya kadar dağ geçidine tırmanır, içmek, yemek pişirmek, temizlik ve hayvanlarını sulamak için gerekli olan (suyu) getirir. Yolun zorluğuna rağmen, günde pek çok kez, sabah bir kere, sonra öğleden önce bir kere, bir üçüncüsü de ikindin giderdi. Bazen de bundan daha fazlasına mecbur kalır ve yeterli miktarda suyu alınca-yaya kadar sürekli dağ geçidini iner çıkardı."⁶⁵

Romanın büyük bir kısmında değinilen kuraklık ve sebebi hakkında ise şu ifadeler kullanılmaktadır:

"عَاشَ النَّاسُ حَيَاةَ رَحَاءٍ وَسَالَ الْمَالُ بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ،... وَصَارُوا يَشْتَرُونَ أَشْيَاءَ كَثِيرَةً لَمْ يَعْرِفُوهَا مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَحْتَاجُوا إِلَيْهَا، فَتَنَافَسُوا فِي جَمْعِ الْأَلَاتِ وَالْأَنْثَاتِ... وَطَوَالَ تِلْكَ السَّنِينَ ظَلَّ عَرِيقُ بْنُ حَمِيْسٍ يَجْنُو الْقَرْيَةَ يَجُوبُ الْحَاذِرَاتِ وَهُوَ يُرَدِّدُ أَنَّ الْقِيَامَةَ سَتَقُومُ قَرِيبًا، وَأَنَّ مَا يَفْعَلُهُ النَّاسُ عَلَامَةٌ عَلَى ذَلِكَ، وَلَكِنْ لَا أَحَدٌ كَانَ يُبَالِي بِهِ وَبِمَا يَقُولُ. مَرَّتِ الْأَعْوَامُ مِنْ دُونِ أَنْ يُحْطَرُ بِبَالٍ أَحَدٌ أَنَّ الْمَاءَ الَّذِي كَانَ يَجْرِي مُنْحَدِرًا مَعَ الْوَادِي سَبْعُورٌ وَيَحْتَفِي، وَالسُّهُولُ الْمُتَمَدِّدَةُ الْمَكْسُوءَةُ بِالشَّجَرِ وَالْأَعْشَابِ سَتَصْفَرُّ وَيَبْسُ ثُمَّ يَمُوتُ،..."

"İnsanlar müreffeh bir hayat yaşadılar ve zenginlerin önünde para aktı. Daha önce

⁶⁴ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 7.

⁶⁵ Kâsimî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 17.

bilmedikleri ve ihtiyaçları olmayan eşyaları satın almaya başladılar. Alet ve eşya toplama konusunda yarıştılar. Bu yıllar süresince köyün mecnunu 'Arîk b. Hamîs, kıyâmetin yakında kopacağını, insanların yaptıklarının bunun ispatı olduğunu tekrar ederek mahalleleri dolaştı. Ancak kimse söylediklerini ciddiye almadı. Kimse vadi boyunca dökülüp gelen suyun çekilip kaybolacağını, ağaç ve otlarla bezenmiş uzayıp giden ovaların sararıp, kuruyup öleceğini aklına bile getirmedim."⁶⁶

Köydeki suların çekilmesi üzerine kuraklık başlamış ve insanlar kendilerine bile yetecek su bulamamıştır. Bunun üzerine Salim'in küçükken bulduğu ve Va'ri'nin bahçesinde çıkan suyu nöbetleşe kullanmak zorunda kalırlar:

"لَمْ تَبَقْ سِوَى الْعَيْنِ الَّتِي تَتَّبَعُ فِي مَرْزَعَتِهِ أَطْلَقَ عَلَيْهَا النَّاسَ عَيْنَ الْوَعْرِ... فِي صَبَاحِ الْيَوْمِ التَّالِيِ ذَهَبَ الشَّيْخُ إِلَى الْمَرْزَعَةِ وَجَلَسَ مَعَهُ وَأَتَقَفَا عَلَى قِسْمَةِ الْمَاءِ كَمَا يَنْبَغِي، ثُمَّ عَادَ الشَّيْخُ لِيَجْتَمِعَ بِأَهْلِي الْقَرْيَةِ وَبَدَأَ فِي تَوْزِيعِ أَوْقَاتِ السَّقَايَةِ الْيَوْمِيَّةِ بَيْنَهُمْ."

"İnsanların 'Va'ri'nin pınarı' diye adlandırdığı pınardan başkası kalmadı.⁶⁷ ... Ertesi günün sabahı Şeyh çiftliğe gitti ve onunla oturup gerektiği gibi suyun taksimi hakkında anlaştılar. Sonra Şeyh, köy halkıyla toplanmak için döndü ve aralarında günlük su alma vakitlerini dağıtmaya başladı."⁶⁸

Yukarıda yaptığımız alıntılardan da anlaşılacağı üzere roman kuraklığın insan hayatına olumsuz etkilerinden bahsederek suyun ne kadar değerli olduğunu belirtmektedir. Romanda ailedeki erkeklerin çalışmak için köyden ayrılmalardan ve bu nedenle ailelerin parçalanmalardan da bahsedilerek kuraklığın neden olduğu toplumsal sorunlara da değinilmiştir.

2.2. Toplumdaki Örf ve Adetler

Zehrân el-Kâsımî, romanda Umman toplumunun örf ve adetlerine dair bazı yansımaları kullanmıştır. Zikredilen örf ve adetlerden ilki, güzel konuşmaya verilen önemdir. Şeyh İsa'nın köye yapacağı ziyaret öncesinde köyde yaşayan ve konuşması güzel olan İbrahim b. Mehdi'ye Şeyh ile muhatap olma ve köyü temsil etme görevinin verilmesi bunu göstermektedir:

"كَانَ رَوْجُهَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَهْدِي يُفَكِّرُ فِي الذَّهَابِ إِلَى مَطْرَحٍ مُنْذُ زَمَنٍ بَعِيدٍ... ذَاتَ يَوْمٍ طَرَقَ الشَّابِيبُ مُحَمَّدُ بْنُ سُلْطَانَ بَابَهُ وَأَخْبَرَهُ بِأَنَّ الشَّيْخَ عَيْسَى بْنَ حَمْدَانَ سَيَمُرُّ بِالْقَرْيَةِ بَعْدَ أُسْبُوعٍ: مُحَمَّدٌ يَتَقَدَّمُكَ لِلْكَلامِ، نَبْعَاكَ تَرْفَعُ رَأْسَنَا بِكَلَامِكَ السُّنْعِ، وَاللَّهِ أَعْطَاكَ لِسَانًا يَقْطُرُ عَسَلٌ، وَنَحْنُ فَوْضْنَاكَ تَكُونُ الْمُتَكَلِّمَ عَنِ الْبِلَادِ."

"Eşi İbrahim b. Mehdi uzun zamandan beri Matrah'a gitmeyi planlıyordu. Bir gün Yaşlı Muhammed b. Sultân kapıyı çaldı ve Şeyh İsa b. Hamedân'ın bir hafta sonra köye uğrayacağını haber verdi (ve şöyle söyledi): 'Sen varken kimse söz söylemez. Güzel konuşmanla bizi yüceltmeni bekliyoruz. Vallahi, Allah sana bal damlayan bir dil

⁶⁶ Kâsımî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 98.

⁶⁷ Kâsımî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 100.

⁶⁸ Kâsımî, *Tağribetu'l-Kâfir*, 105.

vermiş. Biz seni vekil tayin ettik. Köy adına sen konuşmacı olacaksın."⁶⁹

Romanda kahramanların özel anlarında kahve içmeleri de dikkat çekmektedir. Meryem'in vefatının ardından taziyeye gelenlere kahve ikram edilmesi de kahvenin Umman toplumundaki yerini ifade etmesi açısından önemlidir:

"كَانَ بَيْتُهَا لَا يَخْلُو مِنَ النَّسَاءِ طِيلَةَ النَّهَارِ، وَلَا سِيَّما اللّوَاتِي لَمْ يَسْتَطِعْنَ تَقْدِيمَ الْعَزَاءِ أَيَّامَ الْمَطَرِ، فَتَرَاهُنَّ يَخْضُرْنَ إِلَى بَيْتِهَا وَبَعْدَ أَنْ يَخْتَضِنَهَا وَيُبَاكِتْنَهَا قَلِيلًا وَيَسْتَذْكُرْنَ الْفَقِيدَةَ الْغَالِيَةَ، يَشْرَبْنَ الْقَهْوَةَ ثُمَّ يَنْطَلِقْنَ عَائِدَاتٍ إِلَى بُيُوتِهِنَّ."

"Evi gün boyu özellikle yağmurlu günler boyunca taziyeye sunamayan kadınlardan boş kalmıyordu. Onların evine geldiğini gördü. Kendisini kucaklıyorlar, beraber biraz ağlaşıyorlar, değerli kayıplarını hatırlıyorlar, kahve içiyorlar sonra evlerine dönmek için ayrılıyorlardı."⁷⁰

Romanda lakap takma âdeti de zikredilmektedir. Neredeyse herkese takılan bir lakap bulunmaktadır. Bu lakapların daha çok kişiyi yermek için kullanıldığı da ifade edilmektedir. Abdullah b. Cumeyyil hakkında bu durum şöyle zikredilir:

"أَمَّا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جُمَيْلٍ فَلَقَدْ سَمَّاهُ النَّاسُ بِالْمَغِيبِ، وَاخْتَرَعُوا حِكَايَةَ مَفَادُهَا أَنَّ السَّاحِرَةَ أَكَلَتْ رَوْجَتَهُ وَاسْتَحْوَذَتْ عَلَى بَيْتِهِ وَوَلَدِهِ وَأَنَّهُ يَعْمَلُ عِنْدَهَا كَحَيَوَانَ مُطِيعٍ تَأْمُرُهُ بَيْنَ الْفَيْئَةِ وَالْأُخْرَى بِأَخْذِ ضَحَايَاهَا إِلَى مَغَايِرِ الْجِبَالِ وَهُنَاكَ تَنْفِرُ دِهِمُ فَتَأْكُلُهُمْ ضَحِيَّةً إِنْ شِئْتِ. وَلَمَّا وَصَلَ كُلُّ ذَلِكَ الْكَلَامِ إِلَى مَسَامِعِ بْنِ جُمَيْلٍ لَمْ يَكْتَرِثْ بِهِ بَلْ ظَلَّ مُخْلِصًا لِعَمَلِهِ فِي النَّبَسَاتِينَ الَّتِي كَانَ يُبَايِسُهَا مِنَ الصَّبَاحِ الْبَاكِرِ إِلَى الظُّهْرِ"

"Abdullah b. Cumeyyil'e gelince, insanlar ona kayıp adam adını vermişler ve cadının karısını yediği, evini ve oğlunu ele geçirdiği, onun için itaatkâr bir hayvan gibi çalıştığı ve zaman zaman kendisine bir biri ardınca kurban ederek yemesi için kurbanlarını dağların uzak bölgelerine götürmesi ve orada onlarla yalnız kalmasını emrettiğine dair bir hikâye uydurmuşlardı. Tüm bu konuşmalar İbn Cemeyyil'in kulağına ulaştığında umursamadı, aksine sabahın erken saatlerinden öğlene kadar çalıştığı meyve bahçelerindeki işine sadık kaldı."⁷¹

Romanda dile getirilen bir başka adet de yeni doğan çocuğa isim vermek için kadınların çabaları ve bu ismin bebeğe uygun olacak şekilde seçilmeye çalışılmasıdır. Bu durum romanda şöyle zikredilmektedir:

"بَعْدَ الصَّلَاةِ بَدَأَتْ نِسَاءَ الْحَارَةِ فِي الْمَحْجِيءِ، لِيُعَزِّينَ الْمَرْأَةَ فِي مُصَابِهَا وَيَأْخُذْنَ الطِّفْلَ فِي أَحْضَانِهِنَّ وَيَنْفَحْنَ وَجْهَهُ مِلْيًا، وَلَوْ لَا حَادِثَةُ الْعَرَقِ الَّتِي أُوْدَتْ بِأَمِّهِ لَكُنَّ نَاعِيْنَةً وَبَحْتَنَ لَهُ عَنِ اسْمِ بُشَيْبِهِ."

"Namazın ardından mahalle kadınları gelip, dertli kadını teselli etmeye, çocuğu kucaklarına alıp yüzünü dikkatle incelemeye başladılar. Annesinin hayatını kaybettiği o boğulma kazası olmasaydı onunla oynaşır ve ona benzeyen bir isim ararlardı."⁷²

Yukarıda örneklerini verdiğimiz gibi yazar içinde yaşadığı toplumun güzel konuşmaya önem vermesi, taziyelerde ve önemli anlarda kahve içilmesi, insanlara

⁶⁹ Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 33-34.

⁷⁰ Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 36.

⁷¹ Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 76.

⁷² Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 32.

çoğunlukla olumsuz anlamları olan lakapların takılması ve yeni doğan bebeğe uygun bir isim vermek için kadınların çabası gibi bazı adetleri zikretmiştir. Bu adetler vesilesi ile yazar hem topluma bir ayna olmuş hem de olay örgüsüne gerçeklik katmıştır.

2.3. Afif Aşk ve Vefa

Romanda afif aşk ve vefadan da bahsedilmektedir. Kâziye ile Va'rî, Asya ile İbrahim ve Nasrâ ile Salim arasındaki aşk buna örnek verilebilir. Kâziye ile Va'rî evlenmemişler ama buna rağmen ahlaka aykırı hiçbir tavırları da olmamıştır. Bu nedenle yazar tarafından özellikle kurgulandığı değerlendirilmektedir. Kazıye'nin Salim'e Va'rî'nin hayatını anlattığı sırada aralarında geçen diyalog şöyledir:

"كُنْتُ أَكْبَرُ مِنْهُ بِخَمْسِ سَنَوَاتٍ، وَكُنَّا جِيرَانًا، الْبَيْتُ بِالْبَيْتِ. ظَلَّتْ كَاذِبَةٌ تَأْخُذُ الطَّعَامَ إِلَى بَيْتِ الْوَعْرِيِّ وَتَضَعُهُ فِي الدَّاخِلِ مُغَطَّى بِغَطَاءٍ سَمِيكَ عَنِ الْحَسَرَاتِ وَالْحَيَوَانَاتِ، وَحِينَ يَعُودُ الْوَعْرِيُّ مِنْ جَوْلَانِهِ فِي مُتْسَفِيفِ اللَّيْلِ جَائِعًا تَعَبًا، يَجِدُ الطَّعَامَ فِي مَكَانِهِ الْمَعْتَادِ، فَيَأْكُلُ ثُمَّ يَتْرُكُ الْأَوَانِي عِنْدَ مَدْخَلِ الْبَيْتِ، فَتَأْتِي هِيَ فِي الصَّبَاحِ وَتَأْخُذُهَا لِتُعِيدَ الْكُرَّةَ فِي غِيَابِهِ. وَلَيْشَ مَا تَزَوَّجْتَهُ؟ صَحَّحْتَ كَاذِبَةً مِنْ سُؤَالِ طِفْلِهَا، ثُمَّ أَجَابْتَهُ وَقَدْ غَطَّتْ شَمَّتَيْهَا حَيَاءً: أَنَا أَنْزَوَّجُ الْوَعْرِيَّ؟ تُرِيدُ النَّاسَ يَقُولُونَ مَا تَزَوَّجْتَ طَوَّلَ عُمُرِهَا وَمَا بَعَثَ عَيْرَ الْوَعْرِيِّ؟"

"Ben ondan beş yaş büyüktüm ve evlerimiz dip dibe komşuyduk. Kâziye Va'rî'nin evine yiyecek götürür, onu böceklere ve hayvanlara karşı kalın bir örtü ile kaplanmış olarak içeriye koyar, gecenin bir yarısı aç ve yorgun bir şekilde gezintisinden geri döndüğünde yemeği her zamanki yerinde bulur, yer ve sonra kapları evin girişine bırakırdı. O da sabah yokluğunda yeniden bırakmak için alırdı. Neden onunla evlenmedin? Kadın, çocuğunun sorusuna güldü, sonra utançtan dudaklarını kapatarak cevap verdi: Ben Va'rî ile evleneceğim!? Sen insanların 'O, hayatı boyunca hiç evlenmedi Va'rî'den başkasını istemedi.' diye konuşmalarını (mı) istiyorsun?"⁷³

Kâziye vefat ettikten sonra Va'rî'nin mezarını ziyaret ettiği esnasındaki ruh hali de ikisi arasındaki afif aşka örnek verilebilir:

"مَاتَتْ كَاذِبَةٌ بِنْتُ غَانِمٍ عَلَى تِلْكَ الْحَصِيرَةِ حُزْنَا وَكَمَدًا فَحَمَلْتُ إِلَى قَبْرِهَا خَفِيفَةً كَأَنَّ النَّعْشَ يَسِيرٌ فَارِعًا عَلَى أَكْتَاَفِ حَامِلِيهِ. حَزَنَ السَّلَامُ بِنُ عَامُورِ الْوَعْرِيِّ حُزْنَا شَدِيدًا عَلَى وَفَاتِهَا وَصَارَ يُخْتَارُ اللَّيَالِي الْمُظْلِمَةَ لِيَقْضِيَهَا جَالِسًا عِنْدَ قَبْرِهَا يُحَدِّثُهَا عَنْ تِلْكَ اللُّوَاعِجِ الَّتِي عَاشَتْ فِي صَدْرِهِ يُخْبِرُهَا بِحِكَايَاتِهِ الَّتِي وَدَّ لَوْ أَسْمَعَهَا إِيَّاهَا مُنْذُ زَمَنِ."

"Kâziye binti Ğanim o kederiyle üzüntü ve tasanından vefat etti. Kabrine hafifçe götürüldü. Naaş, taşıyanların omuzları boşmuş gibi gidiyordu. Selam b. 'Amur el-Va'rî, onun ölümüne derinden üzüldü. Gönlünde yaşayan yangını söylemek ve daha önce anlatmayı dilediği hikâyeleri ona haber vermek için kabri başında oturarak geçirdiği geceleri seçmeye başladı."⁷⁴

Kocası hastalanınca Asya'nın, bilmediği bir köye gidip kocasını bulması ve onun iyileşmesi için çabalaması da bir vefa örneği olarak zikredilir:

⁷³ Kāsımî, *Tağribetu'l-Kāfir*, 94.

⁷⁴ Kāsımî, *Tağribetu'l-Kāfir*, 151.

"مَرَّتِ الْأَسَابِيعُ وَهُوَ بَيْنَ يَدَيْهَا تُطَبِّبُهُ وَتُنظِفُهُ وَتُدَلِّكُ جَسَدَهُ وَتُدَاعِبُهُ وَتُسَلِّبُهُ. لَمْ يَرَى تِلْكَ الرُّوحَ الْمَرِحَةَ فِيهَا مِنْ قَبْلُ، لَا سِيَّامًا بَعْدَ تَوَالِي مَرَاتِ الْحَمَلِ وَالْفَقْدِ. كَانَ يَرِاقِبُ رُوحَهَا سِنَوَاتٍ وَهِيَ تَدْوِي، وَهَا هُوَ يَرَاهَا وَكَأَنَّهُ يَكْتَشِفُهَا لِلْمَرَّةِ الْأُولَى."

"Haftalar, onun yanında, ona ilaç verirken, onu temizlerken, vücuduna masaj yaparken, onu okşarken ve onu eğlendirirken geçti. Daha önce, özellikle de bir dizi hamilelik ve kayıptan sonra, onda bu neşeli ruhu hiç görmemişti. Yıllardır onun ruhunun eriyip gitmesini izliyordu ve şimdi sanki ilk kez keşfediyormuş gibi ona bakıyordu."⁷⁵

Salim'in Nasrâ'yı ilk gördüğünde âşık olmasına ve aklından çıkaramamasına rağmen kendisiyle özel görüşme bile yapmadan durumu babasına anlatması ve evlilikleri afif aşka örnek olarak verilebilir.⁷⁶ Yine Nasrâ'nın Salim'den ümit kestiğinde ve öldüğünü kabul ettiğinde bile evini terk etmemesi, babasının evine dönmemesi ve evlilik teklifine yanıt vermemesi de onun vefasına örnek verilebilir.⁷⁷

2.4. Toplum Liderlerinin Hataları

Yazar, topluma liderlik eden ve din adamı hüviyeti de olan Şeyh Hâmid b. Ali'yi de romandaki kahramanlar vasıtasıyla eleştirmiştir. İlk olarak Meryem kuyuda boğulduğunda karnındaki çocuğun hareket etmesiyle ne yapacaklarını bilemeyen köylüler kendisine durumu iletmişler o da bebeğin de defnedilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu durum romanda şöyle dile getirilmiştir:

"سَادَ الْوُجُومُ وَوَجْهُ النَّاسِ الْحَاضِرِينَ، مَا الَّذِي يَتَوَجَّبُ عَلَيْهِ فِعْلُهُ؟ هَلْ يَجُوزُ فَتَحَ بَطْنِ مَيْتِهِ وَاسْتِخْرَاجِ جَنِينِهَا أَمْ يَجِبُ أَنْ يَدْفَنَ مَعَهَا؟ تَصَارَبَتِ الْأَرَاءُ وَسَادَ الْمُرُحُ وَاللَّغَطُ بَيْنَ النَّاسِ، لَكِنَّ الشَّيْخَ حَامِدَ بْنَ عَلِيٍّ وَهُوَ رَجُلٌ فَقِيهٌ الَّذِي يَسْتَمِعُ إِلَيْهِ كُلُّ النَّاسِ قَالَ هُمْ وَقَدْ هَبَّ مِنْ جَلْسَتِهِ فِي الطَّرْفِ الْقَصِيِّ مِنَ الْحَضْرَةِ: بُو قَبْطُنْهَا أَوْلَى بِهِ الدَّفْنِ. إِنكَ الشَّايِبُ حَمِيدُ بُو عِيُونِ عَلَى جَذْرِ نَخْلَةٍ، وَتَحَدَّثَ كَأَنَّهُ يُكَلِّمُ نَفْسَهُ، وَلَكِنْ مِنَ الْوَاضِحِ أَنَّهُ قَصَدَ بِكَلَامِهِ الشَّيْخَ حَامِدًا: أَيُّشَ وَارْتِكَ حُرْمٌ وَمُحَلَّلٌ فَارَوَّاحَ النَّاسِ؟ سَمِعَ الشَّيْخُ حَامِدٌ كَلَامَهُ فَظَلَّ إِلَيْهِ بِغَضَبٍ وَقَالَ لَهُ: الشَّرْعُ يَقُولُ كَذَا. فَتَفَرَّ الشَّايِبُ بُو عِيُونِ بِعَصَاهُ الْأَرْضِ الطَّيْنِيَّةِ بَيْنَ قَدَمَيْهِ، وَرَدَّ: الشَّرْعُ هَذَا تَتَحَمَّلُهُ فِي عُنُقِكَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ."

"Orada bulunan insanların yüzleri çatıktı. Ne yapmaları gerekiyordu? Ölen kadının karnını açıp cenini çıkarmak caiz miydi? Yoksa onunla birlikte mi gömülmesi gerekiyordu? Halk arasında görüş ayrılıkları, kargaşa ve gürültü ortaya çıktı. Ancak bütün halkın dinlediği bir fakih olan Şeyh Hamid bin Ali, sonunda oturduğu tolantı alanının en yüksek yerinden kalkarak onlara şöyle dedi: Karnı defnedilmeye daha layıktır. Yaşlı Hamîd Ebû 'Uyun bir hurma dalına yaslandı. Sanki kendisine hitap ediyormuş gibi konuşmaya başladı. Ancak Şeyh Hâmid'i kastettiği belliydi: Görüyorum ki sen, insanların canlarını haram ve helal kılıyorsun? Şeyh Hamid onun sözlerini duydu, öfkeyle baktı ve ona şöyle söyledi: Şeriat böyle söylüyor. Yaşlı Ebû 'Uyun, elindeki dalla ayaklarının arasındaki toprak zemine vurdu ve şöyle cevap

⁷⁵ Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 56-57.

⁷⁶ bk. Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 139-147.

⁷⁷ bk. Kâsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 199-215.

verdi: Şeriat bunu kıyamet gününe kadar boynuna yükleyecek."⁷⁸

Olay sonunda Kâziye, Meryem'in karnını yararak bebeği kurtarır. Ancak Şeyh, romanda bir canlının vefatına karar verdiği ve bunu da dini gerekçelerle yaptığı için eleştirilmektedir. Romanda Şeyh, haksız yere gasp ettiği bir arazi yüzünden de eleştirilmektedir. Köy halkı su çıkarmak için eski dere yatağını kazmak istediklerinde kaynağın çıkış yerini tespit edemezler ve Va'rî'yi çağırırlar. Va'rî küçükken bu bölgeye çok geldiği için kaynağın yerini tespit eder ve o sırada şeyhin durumu şöyle anlatılır:

"تَذَكَّرُ مُرُورَ الْفُلُجِ تَحْتَ تِلْكَ الصَّخْرَةِ تَمَامًا، ثُمَّ اسْتِمْرَارَهُ بِمُحَادَاةِ الْوَادِي إِلَى صَفْتَيْهِ حَتَّى يَغِيبُ فِي الْأَرْضِ، تَذَكَّرُ جُدْرَانَهُ الْمُنْبِيَّةَ بِالصَّارُوجِ وَهِيَ تَمْتُدُّ مَعْرَجَةً مَعَ انْحِنَاءَاتِ الْمَكَانِ. وَلَمْ يَلْبَثْ أَنْ أَشَارَ بِيَدِهِ نَاحِيَةَ الصَّخْرَةِ: هُنَاكَ، عِنْدَ الْحِصَاةِ الْكَبِيرَةِ. أَطْرَقَ الشَّيْخُ رَأْسَهُ حَجَلًا، إِذْ تَذَكَّرَ كَيْفَ تَعَدَى عَلَى حُرْمَةِ الْقَرْيَةِ وَامْتَدَّتْ يَدَاهُ إِلَى حَرَمِ الْفُلُجِ وَأَخَذَ الْأَرْضَ الَّتِي تُحِيطُ بِهِ وَهَدَمَ كُلَّ مَا حَوْلَهُ، فَنَظَرَ النَّاسَ إِلَيْهِ وَلَمْ يَنْبَسْ أَحَدُهُمْ بِكَلِمَةٍ."

"Derenin o kayanın altından geçip, vadi boyunca kıyıya doğru devam ederek kaybolduğu yeri tamamen hatırladı. Alçıyla yapılmış, yerin kıvrımlarıyla çarpık bir şekilde uzanan duvarlarını hatırladı ve hemen eliyle kayaya doğru işaret etti: Oradaki büyük taşın yanında. Şeyh, köyün namusuna nasıl tecavüz ettiğini ve derenin alanına nasıl elini uzattığını, orayı kuşatan toprağı alıp her şeyi yıktığını hatırlayınca utançla başını eğdi. İnsanlar ona baktı ama hiçbiri tek kelime bile etmedi."⁷⁹

Yazar, romanında köyün lideri konumunda bulunan Şeyh'i eleştirmiş ve gerek dini hükümleri kullanarak verdiği kararların yanlışlığını gerekse haksız yere elde ettiği araziye gündeme getirerek topluma öncülük eden liderlerin yaptığı hataları dile getirmiştir. Ancak yazarın çağımızda moda haline gelen dindar eleştirilerini takip ettiği görülmektedir. Toplumda her kesimden insanların hata yaptığı bir gerçektir. Ancak bu kesimler arasında hata payı daha düşük olan bir kesimi eleştirip diğer kesimlerin eleştirilmemesi yanlış algılara neden olmaktadır.

2.5. Toplumdaki Batıl İnançlar

Yazar, toplumsal eleştiriler de yapmıştır. Bunlar arasında halkın arasında yaygın olan batıl inançlar vardır. Asya'nın çocuklarının doğduktan kısa bir süre sonra vefatı üzerine kendisine tavsiye edilenler bu bağlamda zikredilebilir:

"وَمِنْ بَابِ الْحِرْصِ سَمَّتْ طِفْلَتَهَا الْأَخِيرَةَ سَنَةً، إِذْ خَافَتْ أَنْ تَحْتَارَ لَهَا اسْمًا حَبِيلاً فَتَمُوتُ، فَقَدْ أَخْبَرُوهَا بِأَنَّ الْأَسْيَاءَ الشَّائِنَةَ تَمُتُّ الْحَسَدَ وَتَحْرُسُ الطُّفْلَ مِنَ الْعَيْنِ. ثُمَّ عَلَقَتْ حِرْزًا فِي رَقَبَةِ الطِّفْلِ وَرَبَطَتْ حِرْزًا آخَرَ فِي زَنْدِهَا، وَوَضَعَتْ ثَالِثًا فِي خَلْخَالِ رِجْلِهَا. وَكَانَ كُلُّ حِرْزٍ لِغَايَةٍ مَا، وَاجِدْ لِأُمِّ الصَّبِيَّانِ فَآخِرُ لِعَيْنِ الْحَسَدِ وَوَاجِدْ لِعَيْنِ الْفَرْحِ. وَاسْتَحْدَمَتْ أَسْيَاءَ الْكَثِيرِ مِنَ الْبُحُورِ، بَعْضَهَا لِلنَّهَارِ وَبَعْضَهُ لِلَّيْلِ، وَهُوَ فِي الْمَجْمَلِ لِبَانَ وَصَمْعٌ وَحَرْمَلٌ وَوَدْفَةٌ وَمُحَلَّطٌ مِنْ أَشْجَارِ الْجَبَلِ لَطَرْدِ الْجِنِّ مِنَ النَّبْتِ. تُبْخِرُ أَسْيَاءَ الْمَكَانِ وَهِيَ تَمْتُمُ بِالْتَعَاوِيدِ وَالْأَدْعِيَةِ. نَذَرَتْ

⁷⁸ Kāsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 14.

⁷⁹ Kāsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 108-109.

الْتُدْوَرُ وَذَهَبَتْ إِلَى قُبُورِ الصَّالِحِينَ وَوَضَعَتْ نُدُورَهَا كَمَا أَوْصَوْهَا بِيَضًا فَايْسِدًا وَبُخُورًا وَقَطَعَ نَقُودٍ مَعْدَنِيَّةً وَبَعْضَ الْفِضَّةِ مَرَقًا مِنْ مَلَابِسِ الطِّفْلِ. وَزَارَتْ عُيُونَ السَّاءِ حَيْثُ تَرْمِي قِطْعَ الْحَلْوَى حَوْلَ الْمُنْبَعِ وَهِيَ تَقُولُ: يَا عَيْنُ زُؤَلِي الْعَيْنُ عَنْ شَنَّةِ بِنْتِ أَسِيَا. وَتَكَرَّرَ تَعْوِيدَاتُهَا وَهِيَ تَرْمِي الْحَلْوَى عِنْدَ جَنَابَاتِ الْعَيْنِ. فَعَلَتْ كُلَّ مَا بُوِئِعَهَا وَهِيَ تَرْقُبُ طِفْلَتَهَا تَدْوِي مَعَ الْأَيَّامِ، لَمْ تَتْرُكْ حِيلَةً إِلَّا وَقَدْ جَرَّبَتْهَا عَلَهَا تَنْجِحُ فِي إِيقَافِ ذَلِكَ التَّدَهُورِ الَّذِي يَهْدُ جَسَدَ الطِّفْلِ. لَكِنَّ الْمَوْتَ لَا تَمْتَنِعُهُ الطَّلَاسِيمُ عِنْدَمَا يَجِيءُ، ..."

"Güzel bir isim seçip ölmesinden korktuğu için dikkatlice son kızına Şenne adını verdi. Kendisine kötü isimlerin kıskançlığı önlediğini ve çocuğu nazardan koruduğunu söylemişlerdi. Çocuğun boynuna bir muska, ayak bileğine bir muska daha taktı, üçüncüsünü de ayak bileğine taktı ve her bir muskanın bir amacı vardı. Biri çocukların annesi, biri kıskanç göz, biri de sevecen göz içindi. Asya bazıları gündüz, bazıları gece olmak üzere çok miktarda tütsü ve cinleri evden kovmak için genellikle içinde kenevir otu, sakız, üzerlik tohumu, pudra ve dağ ağaçlarından elde edilen karışımlar kullandı. Asya (yaşadığı) yeri dualar okuyarak tütsüledi. Adaklar adadı, salihlerin mezarlarına gitti ve kendisine tavsiye edildiği gibi çürük yumurta, tütsü, madeni para, bir miktar gümüş ve çocuğun elbisesinden koparılmış bir parça koydu. Etrafına şeker parçalarını attığı su kaynaklarını şöyle diyerek ziyaret etti: "Ey pınar! Asya'nın kızı Şenne'den uzaklaş ey pınar!" Pınarın etrafına şekerler atarken dualarını tekrarladı. Çocuğunun günler geçtikçe solup gitmesini izlerken, vücudunu tahrip eden bozulmayı durdurabilmek için denemediği hiçbir hile bırakmadı. Ancak ölüm geldiğinde tılsımlar onu engelleyemez, ..."80

Yazar yukarıda örnek verdiğimiz paragrafta pek çok batıl inancı saymış ardından da bunların hiçbir faydasının olmadığını ifade ederek eleştirisini yapmıştır.

Meryem'in yakalandığı baş ağrısı köy halkı tarafından öğrenildiğinde onun hakkında söyledikleri de halkın batıl inancalarını göstermesi açısından önemlidir:

"قَالُوا عَنْهَا أَنَّهُا مَجْنُونَةٌ، وَقَالُوا أُصِيبَتْ بِالْحَسَدِ لِحُجُودَةِ صُنْعِهَا، فَالْبَعْضُ أَكَّدَ أَنَّ سَاحِرَةً دَخَلَتْ بَيْتَهَا وَسَقَطَتْ شَيْئًا بَدَّلَ حَالَتَهَا."

"Onun hakkında deli dediler. Yine sanatının kalitesinden dolayı hasede uğradı dediler. Bazıları da bir sihirbazın evine girdiği, kendisine bir şey içirip durumunu değiştirdiğini belirtti."81

Yukarıda alıntı yaptığımız bölümler romanda toplumun batıl inançlarının eleştirildiği, hiçbir bilimsel dayanağı olmamasına ve uygulamaların faydasız olmasına rağmen insanların bunlara inanmaya devam ettiğini ifade etmektedir.

2.6. Toplumun Ahlaki Sorunları

Yazar toplumda var olan ahlaki sorunlara değinmiştir. Bu eleştirilerden biri insanların sürekli başka insanların hayatlarını konuşmalarıdır. Bu durum da ger-

80 Kâsîmî, *Teğrîbetu'l-Kâfir*, 54.

81 Kâsîmî, *Teğrîbetu'l-Kâfir*, 25.

çek veya gerçek dışı bilgilerin toplumda gündem olmasına ve hakkında bahsedilen kişinin toplumdan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Asya, Kâziye'ye içini dökerken hem kendisinin hem eşinin yaşadıklarını anlattıktan sonra şu ifadeyi kullanmaktadır:

"النَّاسُ يَأْكُلُوا بَعْضُهُمْ بَعْضَ فَهَذِي الْبِلَادُ لِسَانُهُمْ مَا تَشْبَعُ مَا يَكْلُوا وَلَا يُؤْنُوا لَيْلَ نَهَارَ، مَا يُعْجِبُهُمْ شَيْءٌ، مِنْ الْحَايِرِ يَصِيحُوا وَمِنْ الشَّرِّ يَصِيحُوا."

"İnsanlar birbirlerini yiyorlar. Bu memlekettekilerin dilleri yedikleriyle hiç doymaz. Gece gündüz yorulmazlar. Hiçbir şey onların hoşuna gitmez, iyilikten dolayı da kötülükten dolayı da bağırırlar."⁸²

Yazar toplumun, mal ve soya sahip olmayanları dikkate almadığını da şu ifadelerle dile getirerek toplumsal bir eleştiri yapmaktadır:

"لَكِنَّ مَنْ هُوَ حَتَّى يَقْتَنِعَ النَّاسُ بِكَلَامِهِ، هَلْ يَتْرُكُ الْجَمِيعُ كَلَامَ مَسَائِحِهِمْ وَأَعْيَانِهِمْ وَشَيَابِهِمُ الَّذِينَ خَبَرُوا الْحَيَاةَ وَنُصُونُ إِلَيْهِ؟ إِنَّهُ مُجْرَدٌ طِفْلٍ يَتِيمٍ فَقِيرٍ مَعَ أَبِي ضَعِيفٍ لَا صَاحِبَةَ وَلَا نَحْلَةَ لَدَيْهِ فِي هَذِهِ الْبِلَادِ، فَقَدْ تَقَاسَمُوا إِزْتِ جَدَّهِ وَتَبَوَّاهُ نَحْلَةَ نَحْلَةً، فَذَهَبَتْ كُلُّ أُمُورِهِ فِي بَطُونِهِمْ."

"Ancak insanların sözlerine kani olacakları kişi kim? Herkes hayatı tecrübe etmiş ve kendilerini dinledikleri şeyhlerinin, ileri gelenlerinin ve yaşlılarının sözünü terk mi edecek? O sadece bu memlekette elinde ne bahçesi ne de bir hurma ağacı olan, dedesinin mirasını bölüştükleri ve hurma hurma yağmaladıkları, tüm mallarının karınlarına gittiği zayıf bir baba ile birlikte olan yetim bir çocuk."⁸³

Salim el-Kâfir son su kazısı için eşi Nasrâ'yı ikna etmeye çalışırken yaşadığı köydeki insanların ahlakı hakkında şunları söyler:

"وَالْقَافِرُ يُدْرِكُ أَنَّهُ تَحْتَ عُيُونِ النَّاسِ، وَأَنَّ كُلَّ حَرَكَةٍ مِنْ حَرَكَاتِهِ مَرْصُودَةٌ، سَوَاءٌ صَعَدَ جَبَالًا أَوْ نَزَلَ وَادِيًا، سَعِيدًا كَانَ حَزِينًا بَانِسًا، حَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ أَوْ ظَلَّ فِيهِ، فَلَا أَحَدَ فِي هَذِهِ الْقَرْيَةِ يَتَحَرَّكُ خَارِجَ عُيُونِ الْآخَرِينَ... أَخْبَرَهَا الْقَافِرُ بِأَنَّ أَهْلَ قَرْيَتِهِ يَسْتَقْفُونَ عَلَى الضَّعِيفِ، يَشْمُتُونَ بِمَصَائِبِ الْمَسَاكِينِ، لَكِنَّ لَوْ حَدَّثَتْ مَا حَدَّثَتْ فِي أَحَدِ بُيُوتِ شُيُوخِهِمْ وَسَادَاتِهِمْ لَمَّا نَسَبُوا بِكَلِمَةٍ، فَهَنَّاكَ يَغْدُو الْعَيْبَ حِكْمَةً وَالْجُنُونَ فِطْنَةً وَرَجَاحَةً، فَالْأَعْمَى مِنْ أَصْحَابِ الْجَاهِ بَصِيرٌ بِمَكَانَتِهِ، وَالْجَبَانَ قَوِيٌّ بِإِلَهِ أَوْ بِأَنْتَائِهِ لَيِّبٌ يُعْصِمُهُ، أَمَّا هُمُ الْفُقَرَاءُ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ ظَهْرًا يَحْمِيهِمْ وَلَا مَالًا يَرْفَعُ مِنْ شَأْنِهِمْ فَيَكُونُونَ عُرْضَةً لِأَلْسِنَةِ النَّاسِ وَلِتَجْرِ بِحِمِّهِمْ فِي كُلِّ بَقْعَةٍ."

"el-Kâfir kendisinin insanların gözlerinin önünde olduğunu, tüm davranışlarının gözlemlendiğini, bir dağa çıkmak veya bir vadiye inmek de olsa, mutlu da olsa üzgün veya kederli de olsa, evinden çıksa da kalsa da fark etmediğini anlar. Bu köydeki hiç kimse başkalarının gözlerinin dışında hareket edemez. ... el-Kâfir ona (Nasrâ'ya) köyünün halkının zayıfa güçlerini gösterdiğini, fakirlerin başına gelen musibetlerden dolayı alay ettiğini ancak şeyhlerinden veya ileri gelenlerinden birinin evinde bir şey olduğunda bir kelime bile etmediklerini, ayıblı hikmet, deliliği zekilik ve üstünlük, ileri

⁸² Kāsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 51.

⁸³ Kāsımî, *Tağrîbetu'l-Kâfir*, 115.

gelenlerden bir körü konumu nedeniyle gözü açık, korkağı malı veya kendisini koruyan bir eve intisabı nedeniyle güçlü gördüklerini, ancak kendilerini koruyan bir yardımcı veya durumlarını yüceltecek bir mal bulamayan fakirlere gelince her yerden yaralamak için insanların dillerinin hedefi olduklarını söyler."⁸⁴

Romandan alıntı yaptığımız yukarıdaki pasajlara baktığımızda, toplumda var olan kötü ahlak eleştirilmiştir. Toplumun insanların halleri hakkında konuştuğuları, ileri gelenlerine tabi olup haklı da olsa başka insanları dinlemedikleri, toplumda güçsüz olan kişileri gündem yapmalarına, başına gelenler ile dalga geçmelerine rağmen aynı davranışları ileri gelenler yaptığında bunu bir fazilet kabul ettiklerini ifade eder.

Sonuç

Roman sanatı yaşadığımız çağda yaygınlık kazanmıştır. Bunun nedenleri arasında yazarın duygu, düşünce ve ideolojilerini ifade etmesine imkân sağlaması sayılabilir. Ayrıca roman yazarları toplumda var olan yanlışları eleştirmeleri nedeniyle roman sanatı, topluma ayna olma özelliği kazanmıştır. Zehrân el-Kâsımî tarafından kaleme alınan, el-Câizetu'l-Âlemiyyetu li'r-Rivâyeti'l-Arabiyye isimli kuruluş tarafından 2023 yılı birincisi seçilen ve 228 sayfadan oluşan *Teğrîbetu'l-Kâfir* isimli roman da yazarının içinde bulunduğu toplumu yansıtan bir ayna mesabesinde dir.

Romanın teknik incelemesi yapıldığında *Teğrîbetu'l-Kâfir* (İz sürücünün Gurbeti) isimli romanın adının içinde anlatılan olay örgüsünden esinlenerek verildiği görülse de ana temanın kuraklık olması nedeniyle içeriği tam olarak yansıtmada konusunda vasat kaldığı değerlendirilmektedir. Romanda çok kalabalık bir şahıs kadrosu bulunmamaktadır. Ana kahraman yer altındaki su sesini duyabildiği için el-Kâfir (iz sürücü) lakabı verilen Salim b. Abdullah'tır. Diğer kahramanlar daha çok ona yakınlığı olan kişilerdir ve ana kahramanın yanında neredeyse hepsi dekoratif kahraman olarak kalmaktadır.

On bir bölüm ve bir sonuçtan oluşan romanın olay örgüsü karmaşık değildir. Kuyuda boğulan Meryem'in oğlu Salim'in büyümesiyle eş zamanlı olarak ilerleyen olaylar okuyucuyu kahramanla bütünleştirecek şekilde anlatılmıştır. Bu nedenle romanda gizemler bulunmamakla birlikte okuyucudaki merak hep canlı tutulmuştur.

Romanda her şeyi bilen tanrısal anlatım konumu tercih edilmiştir. Böylece kahramanların iç dünyaları ve onların bakış açıları yerine olaylar daha nesnel bir şekilde anlatılmıştır. Bu da olay örgüsünün daha ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle kahramanların hayatlarından ve onların duygularından çok, yaşanan su kıtlığı ve su kaynağının değerli oluşu yazarın altını çizdiği bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Meryem'in boğulma ve Salim'in doğma anıyla başlaması nedeniyle romandaki nesnel zaman olarak bir tarih yerine bir olay kullanıldığı görülmektedir. Roman, Salim'in vefatıyla bittiği için romanın en çok iki nesillik bir zaman dilimini

⁸⁴ Kâsımî, *Teğrîbetu'l-Kâfir*, 165.

kapsadığı değerlendirilmektedir. Nesnel zaman için bir olayın kullanılması ve yaşanan hadiselerin zamanının romanda hiç zikredilmemesi, tahkiye edilen olayların her çağda meydana gelebileceğini göstermek ve zamandan daha çok olaylara dikkat çekmek gibi bir amaca haiz olduğu düşünülebilir.

Romanın olay örgüsü, Umman Sultanlığı'nın başkenti Maskat yakınlarındaki bir köy olan Misfah'da geçmektedir. Köyün tabiatı romanda kısmen belirtilmişken, köyün çevresi, evlerin yapısı, şekli veya hangi maddelerden inşa edildiği gibi konulara hiç değinilmemiş ve tasvirleri yapılmamıştır. Ancak yazar Zanzibar, Maskat, Misfah gibi mekânları kullanmıştır. Romanın konusu göz önüne alındığı zaman, mekân unsurunun olayların anlatımında yetecek kadar kullanıldığı değerlendirilmektedir.

Romanda süslü ifadelerden kaçınıldığı görülmektedir. Hâkim dil Fasih Arapça iken kahramanların kurdukları diyaloglar aktarılırken Ammice kullanılmıştır. Roman dilinin ilk okuyuşta anlaşılabilir derecede sade olduğu görülmektedir. Romanda seçilen kelimeler genelde günlük dilde kullanılan kelimeler olmuş ancak telifleri özenle kurgulandığı için edebî dile dönüştürülebilmiştir. Bu durumun özellikle Arap olmayan okuyucuyu olaylarla daha çabuk bütünleşmesine neden olduğu görülmektedir. Romanda eleştiri ve sanatkârane üslubun yeri geldiğinde kullanıldığı, tanrısal anlatım hâkim olmakla birlikte diyalog tekniğinin de var olduğu görülmektedir.

Kuraklık ele aldığımız romanın ana temasıdır. Dolayısıyla su kaynağının önemi de işlenmiş olmaktadır. Bu nedenle yazar, kurguladığı olaylarda suyu çağrıştıracak kelimeleri hatta ilgisiz diyebileceğimiz sahnelerde bile su ile ilgili kelimeleri kullanmıştır. Romanda ana tema yanında toplumda örf ve adet olarak nitelendirilebilecek güzel konuşmaya verilen değer, kahvenin toplumdaki önemi, herkese bir lakap takma, yeni doğan bebeklere bakarak hallerine uygun bir isim bulmaya çalışma gibi davranışlar da zikredilmiştir. Böylece yazar hem topluma bir ayna olmuş hem olay örgüsüne gerçeklik katmıştır.

Yazar, Kâziye ile Va'rî, Asya ile İbrahim ve Nasrâ ile Salim arasındaki aşka değinmiştir. Bu aşkların aşırılıktan uzak ve ahlaki değerlere uygun kalmış olması da insani bir duygu olan aşkın çerçevelerini okuyucuya iletme anlamında önemli bir yeri vardır. Sadece aşktan bahsedilmemiş, yaşanan sıkıntılara birlikte göğüs verdikleri de anlatılarak vefa duygusuna dikkat çekilmiştir.

Zehrân el-Kâsımî, bir yazar olarak toplumda gördüğü yanlışları eleştirerek görevini yerine getirmiştir. Eserinde toplum liderlerinden Şeyh Hâmid b. Ali'nin eleştirilmesi de bulunmaktadır. Onun, şeriat adına makul olmayan bir şeyi emretmesi, bir araziye haksız yere gasp etmesi gibi hususlar dile getirilmiştir. Bu eleştirilerin haklılık payı bulursa da dini kimliği olan insanların eleştirilip diğer kesimlerin eleştirilmemesi toplumun gerçek önderlere olan saygısını da zayıflatmaktadır. Bu nedenle çağımızda moda haline gelen dindarları ve dini liderleri eleştirmek yerine toplumun her kesiminin yaptığı yanlışların ifade edilmesi daha gerçekçi ve daha doğru olacaktır.

Yazar toplumdaki batıl inançları da eleştirmiştir. Bu bağlamda çocuğu hasetten korumak için kötü bir isim verilmesi, muska takılması, tütsüler kullanılması,

salih insanların mezarlarına bazı eşyalar bırakılması, su kaynaklarına şeker atıp çeşitli dilekler dilenmesi eleştirilmiştir. Aynı şekilde toplumda var olan gybet, her duyduğuna inanma ve yayma, başkasının malını haksız yere gasp etme, insanların düştüğü zor durumla alay etme, zayıf ve güçsüzleri dikkate almama, güçlü ve zengin kişilerden çekinme ve sadece onların sözlerini dinleme gibi tavırları da eleştirmiştir.

Zehrân el-Kâsımî'nin *Teğrîbetu'l-Kâfir* isimli romanının teknik ve tematik incelemesi sonrasında Arap edebiyatında roman sanatının geliştiği görülmektedir. Bu gelişmenin niceliğinin tespiti için de benzer çalışmaların yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Arap edebiyatındaki bu gelişme, Arap toplumlarının sosyolojik yapısının da kısa bir süre içinde değişimlere açık olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The authors declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Aktaş, Şerif. *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Basım, 1991.
- Aytür, Ünal. *Roman Sanatı İsimli Esere Yazılan Çevirmen Önsözü*. İstanbul: Adam Yayınları, 3. Basım, 2001.
- Behrâvî, Hasen. *Bunyetu's-şekli'r-rivâî (el-Fezâ'-ez-Zemen-eş-Şahsiyye)*. Beyrut: el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-Arabî, 1990.
- Bezci, Ramazan. *Arap Edebiyatında Sehl-i Mümteni Şairi Bahâ Züheyr'in Şiirlerinde Muhteva ve Edebi Sanatlar*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2023.
- Bildik, Yusuf. *Hasîb Keyyâl'nin Hikâyelerinde Sosyal Problemler*. Konya: Billur Yayınevi, 2019.
- Bildik, Yusuf - Yıldız, Ahmet. "Zekeriyâ Tâmir'in el-Hısrım Adlı Hikâyeye Kitabında Sosyal Eleştirisi". *Dergiabant* 9/1 (Mayıs 2021), 347-368. <https://doi.org/10.33931/abuifd.886295>
- Bourneur, Roland - Quellet, Réal. *Roman Dünyası ve İncelemesi*. çev. Hüseyin Gümüş. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Çetin, Nurullah. *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Basımevi, 2003.
- Demiryörek, Meral. "Kurgusal Metinlerde İkinci Kişili Anlatıcı ve Bakış Açısı". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Dergisi* 2 (2013), 119-139.
- Edward Saîd. *Raeytu Râmallah İsimli Romana Yazılan Mukaddime*. Beyrut: el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-Arabî, 4. Basım, 2011.
- Eminoğlu, Ali. "Muhammed Hasan Alvân'ın 'Mevtun Sağırın' (Küçük Bir Ölüm) Adlı Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46/46 (2018), 141-162.
- Forster, Edward Morgan. *Roman Sanatı*. çev. Ünal Aytür. İstanbul: Adam Yayınları, 3. Basım, 2001.
- Gürbüz, Özcan. "Düşünce ile Tema ve Konu". *Kurgu Dergisi* 18 (2001), 101-108.
- Harmancı, Hasan. "Abdurrahman Munîf'in el-Escâr ve İğtiyâlu Merzûk Adlı Romanının Teknik Yönden İncelenmesi". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2013), 67-96.
- Harmancı, Hasan. *Abdurrahman Munîf'in el-Eşcâr ve İğtiyâlu Merzûk Adlı Eserinin Teknik ve Tematik Yönden İncelenmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- İd, Yumnâ el-. *Tekniyyâtı's-serdî'r-rivâî fî davi'l-menheci'l-bunyevi*. Beyrut: Dâru'l-Fârâbî, 3. Basım, 2010.
- İyişenyörek, Orhan. *Abdullah eş-Şebrâvî ve Şiiri*. Konya: Aybil Yayınları, 2019.
- Kâsimî, Zehrân el-. *Tağribetu'l-Kâfir*. Tunus: Dâru Reşm li'n-Neşri ve t-Tevzî', 2022.
- Küçüksarı, Mücahit. "Tevfik Yûsuf el-Avvâd'ın 'Er-Rağîf' Adlı Romanında Türk İmajı". *Mütefekkir* 3/6 (Aralık 2016), 307-327.
- Önal, Mehmet. "Edebî Dil ve Üslup". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 36 (2008), 23-47.
- Öztürk, Mevlüt. "Muhammed Said er-Reyhânî'nin 'Yazarın Ölümü' Adlı Hikâyeye Koleksiyonunda Ölüm Teması". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 22/1 (2022), 377-418. <https://doi.org/10.33420/marife.1103780>
- Pekparlatır, Selçuk. "'Sudanlı Yazar Et-Tayyib Sâlih'in Hafnetu Temr Adlı Kısa Öyküsünün Teknik ve Tematik İncelenmesi". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 20/2 (2020), 547-568. <https://doi.org/10.33420/marife.770590>
- Stevick, Philip. *Roman Teorisi*. çev. Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Matbaası, 1988.
- Şengül, Mehmet Bakır. "Romanda Zaman Kavramı". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/16 (2011), 428-435.
- Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı 1 Romanın Unsurları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 11. Basım, 2012.

- Tepebaşılı, Fatih. *Roman İncelemesi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2. Basım, 2019.
- Yıldız, Ahmet. "Abdulvehhâb 'Îsâvî'nin ed-Dîvânu'l-Isbartî İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi". *akif* 51/1 (ts.), 66-95. <http://dx.doi.org/10.51121/akif.2021.16>
- Yıldız, Ahmet. "Celâl Berces'in 'Defâtiru'l-Verrâk' İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 22/1 (2022), 491-516. <https://doi.org/10.33420/marife.1090634>
- Yıldız, Ahmet. "Mansûra İzzuddîn'in Besâtînu'l-Basra İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi". *Arap Edebiyatının Gelişim Serüveni* 1. 187-214. Konya: Palet Yayınları, 2022.
- Yıldız, Ahmet. "Murîd el-Berğûsî'nin Raeytu Râmallah İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (Haziran 2021), 23-47. <https://doi.org/10.18505/cuid.851785>
- Yılmaz, Durali. *Roman Sanatı ve Toplum*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1996.

